Nøkkelsteder

Hålogalandsleia - en ny St. Olavsveg til Trondheim

Trondenes Kirke, foto: Hanne K. Jakhelln

TRONDENES 5
Bjarkøy 4
Risøyhamn 6
Sortland 10
HADSEL.....12

Vågan *21*
Moskenes *24*
Røst *26*
Bodø *27*
GILDESKÅL *34*
Støtt POI *42*
Ørnes /Meløya *44*
Selsøyvik og Gjerøy *46*
Sandnessjøen - anløpshavn *53*
Dønnes *53*
Herøy *55*
ALSTAHAUG *57*
Tjøtta *60*
Olavskilden i Sømna (Vennesund) *62*
Brønnøysund *63*
Rørvik og Nærøy *66*
Øvrige nøkkelsteder langs Trøndelag *68*

Havsalme

Du som styrer strøym og vind
utom øy og odda, styr du
straumen i mitt sinn så eg rette
kursen finn gjønna natt og
skodda.

Peik ut leia på mitt draft når det
bryt om grunnan. Lån meg fliken

av di kraft, hold di hand om skaut
og skaft så eg berges unna.

Du som ser mi veike tru, veit
kor tidt eg tvile, gje meg
svaret på om du e den
hjelpar som kan snu angst
og ank til kvile.

Still så stormen om min stamn,
du som veit mitt beste. Los meg
mellom fallan fram til eg i din
trygge hamn finn mitt
ankerfeste.

- Helge Stangnes, *Lys langs en fjord,* 2005

Innledning

Dette dokumentet gir en nærmere beskrivelse av de utvalgte nøkkelstedene langs Hålogalandsleia. Nøkkelstedene er besøkssteder/stoppesteder som skal gi rom for å besøke pilegrimsmål, ta del i etablerte opplevelser langs leia, søke å delta i lokale skikker og tradisjoner og ikke minst oppleve helheten i samfunnet langs Hålogalandsleia. Nøkkelstedene er mottaksteder for pilegrimer og skal tilrettelegge for fremtidig aktivitet. Det er på nøkkelstedene pilegrimene møter et vertsskap som kan bidra til en god opplevelse av hvert enkelt sted. Nøkkelstedene har hvert sitt stempel som kan stemples i pilegrimspasset og gir grunnlag for å hente ut Olavsbrev ved ankomst Trondheim.

Hvert nøkkelsted har bidratt med informasjon om eget sted, og beskrivelsene er derfor ulike og varierte i oppsett. Nøkkelstedene er likevel beskrevet ut fra noen felles holdepunkter:

- Funksjon
- Historie
- Olavsarv
- Kulturminner
- Opplevelser
- Overnatting • Infrastruktur

Beskrivelsene er på ingen måter uttømmende og det vil være både kulturminner, opplevelser og infrastruktur som kan tas tydeligere inn i den videre utviklingen på hvert enkelt nøkkelsted og i den endelige presentasjonen på pilegrimsleden.no etter at godkjenning er oppnådd.

I Troms er det foreløpig valgt ut to nøkkelsteder, der Trondenes utgjør innfallsporten til Hålogalandsleia og Bjarkøy er nøkkelsted.

Nordland har en lengre kystlinje og dermed også flere naturlige nøkkelsteder, totalt seksten, med viktige interessepunkter (POI) i tillegg.

I Trøndelag er det foreløpig Rørvik som er valgt ut som nøkkelsted i tillegg til de nøkkelstedene som vi møter ved kryssing av Kystpilegrimsleia ved innseilingen til Trondheimsfjorden. Nærøy middelalderkirke er et viktig besøksmål i tilknytning til Rørvik, og flere nøkkelsteder kan utvikles etter hvert. Begrensningenen er i denne omgang satt ved tilgjengelighet via offentlig båttransport.

Flere av nøkkelstedene har allerede etablert aktivitet og er klare for å sette i gang med skilting og mottak av pilegrimer. Dette gjelder særlig Trondenes, Hadsel, Gildeskål, Alstahaug, Dønna og Herøy.

Mange av historiene lang Hålogalandsleia henger sammen og vi ser tydelige spor etter ferdsel gjennom tusener av år. Dikterpresten Petter Dass har hatt gjerning ved flere steder og satt spor, det samme har andre prester og historiske personer. Disse vil bli fremhevet i historiefortellingen langs leia.

Kirkene ligger som perler på en snor langs leia og viser tydelig hvor hovedferdselsåren for reisende har vært og har utviklet seg over mange hundrede år. Hålogalandsleia skal gi dagens pilegrimer muligheter til å foreta sin reise på sin måte, med sitt tidsperspektiv og med sine delmål med kursen satt mot det endelige målet i Trondheim og Olavs gravkirke i Nidarosdomen.

Å være pilegrim handler om å være underveis – på vandring og på reise – med rom for refleksjon og livstolkning. Langs Hålogalandsleia ligger det godt til rette for storslåtte natur– og kulturopplevelser, møter med den lange historien til Hålogaland og ikke minst møter med den moderne samfunnet og menneskene som bor langs kysten. Dette vil kunne påvirke menneskers livsvalg og livmestring.

Pilegrimer vil være en ny målgruppe for næringsaktørene langs Hålogalandsleia og kunne bidra til verdiskaping samtidig som aktivitetene også er til nytte for befolkningen.

Hålogalandsleia – en ny St. Olavsveg til Trondheim.

Trondenes kirke i vinterlys, foto: Hanne Jakhelln

TRONDENES

Funksjon:

Trondenes vil være innfallsporten til Hålogalandsleia. Det er planlagt å etablere ett regionalt pilegrimssenter der. Trondenes er et aktivt kirkested med Trondenes Historiske Senter som nabo, og veldig egnet for å ta imot og å sende ut pilegrimer.
Det er 2,8 km fra Harstad havn til Trondenes. Det er tilrettelagt vandringssti fra Harstad sentrum til Trondenes «Stien lang sjøen» som har etablerte merkestopler som Trondenes vil kunne merke med pilegrimsledens merker på.

Historie

På Trondenes er alle perioder fra bronsealder til og med kald krig representert, med stor grad av kontinuitet. Der finnes det jernalderhistorie med nausttufter og gravrøyser som kan knyttes til konkrete hendelser i Snorres kongesagaer.
Videreførelsen av området som et maktsenter manifesteres i kirkebygningen som tok form utover middelalderen. Like sentralt i både historien og i landskapet står middelalderkirka på Trondenes. Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og den har også hatt en sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst. Gårdshaugens mektighet vitner om høy aktivitet og kontinuitet i bosettingen her. Området har gjennom jernalderen og middelalderen vært et sentralt og strategisk viktig område på nasjonalt nivå, og kan betraktes som ei nasjonal og kulturell grensefestning gjennom flere hundre år. Praktfunn fra bronsealderen viser dessuten at området har hatt betydning også lengre tilbake i tid.

Trondenes Historiske Senter ligger på kirkestedet, 3 km utenfor Harstad sentrum i idylliske og historiske omgivelser. Dette er en del av Sør-Troms Museum. Museet gir et innblikk i Harstadregionens historie fra den fjerne fortid og fram til 1950-tallet. Utstillingen er kronologisk og selvforklarende. I første etasje er det hovedvekt på vikingtid og middelalder. De formidler også spor etter andre verdenskrig og sovjetisk krigsfangeleir og Finnmarksbyen, en gjenreisningsleir fra etterkrigstiden. Det er etablert en middelaldergård i tilknytning til museet som har stor opplevelsesverdi for pilegrimer.

Olavsarv

Trondenes middelalderkirke er i seg selv en attraksjon og et vitne på en lang tradisjon med hellige mål i nord. Alterskapet fra Kvæfjord og støypeformen til pilegrimsmerket finner en i hovedutstillingen. Begge disse er viktige elementer i Olavsarven langs Hålogalandsleia. Støypeformen er særlig unik og har stor betydning for tolkningen av Trondenes som et viktig valfartsmål i middelalderen.

Alterskapet fra Kvæfjord kirke ble tilvirket i Nord-Tyskland i tiden rundt 1500. Helgenfigurene er skåret ut i eik og malt. Følgende helgenfigurer står i skapet: Fra venstre: St. Katarina, St. Jacob (den eldre), St. Olav, St. Peter og St. Barbara. St. Sunniva og St. Olav er malt på fløydørenes ytterside. Et håndverkermerket er skåret inn i skapets bakvegg. Kvæfjord kirke har vært et kirkested siden 1000-tallet og

omtales i Trondenes Jordebok som Rå kirke. Tidlig på 1400-tallet ble kirka lagt inn under Trondenes kannikgjeld og annekskirkene i Sør-Troms betjenes etter hvert av presteskapet ved Trondenes. Kirkesognet hadde betydelige jordeiendommer og skattlegging av tørrfiskhandelen ga store inntekter som bidro til kirkens rike kunstutsmykking på 1400 og 1500-tallet. I 1863 ble den senmiddelalderske kirkekunsten fra Kvæfjord kirke flyttet til Oldsakssamlingen i Oslo, der de fortsatt finnes.

Alterskapene var sentrale i den liturgiske virksomheten ved kirkene. Messer, tidesang og andakter ble utført foran dem. Skapenes helgenfigurer var en representasjon av det helliges tilstedeværelse i kirkerommet.

En gang på begynnelsen av 1400 tallet ble en høy eldre mann gravlagt ved Allhelgonaklosteret i Lund i Sverige. Han ble jordfestet uten kiste, men han fikk med seg tre pilegrimsmerker, et fra Vadstena og to St. Olavsmerker støpt i en sandsteinsform som ble funnet på Trondenes rundt 1914. En støpeform funnet langt mot nord på den skandinaviske halvøy kan knyttes direkte til en grav i Skåne fra 1400 tallet. Støpeformen er laget i sandstein og er 4 x 7,5 cm stor. Hovedmotivet er St.Olav framstilt med høy krone med kors, øksen i høyre hånd foran seg og rikseplet i venstre hånd.

Pilegrimsmerker var i middelalderen uanselige små relieffer som ble solgt på pilegrimsmålene. De var ofte laget i billig metall som bly eller tinn. De ble båret på klærne, hatt eller veske. Bildet var gjerne stedets helgen. Merkene var både reiseminner, bevis på fullført vandring og botsøvelse og de ga beskyttelse. Alle gode kristne skulle hjelpe og støtte pilegrimene. Bar du et pilegrimsmerke kunne du regne med hjelp. I alt er det funnet 278 slike metallmerker i Skandinavia. Formene de ble støpt i er imidlertid svært sjeldne.

Støpeformen fra Trondenes er en av bare fire kjente støpeformer til pilegrimsmerker i Norden. En vet ikke om merkene som ble støpt i formen ble solgt på Trondenes eller i Nidaros. Trondenes kirke kan ha hatt relikvier knyttet til St. Olav eller undergjørende bilder av ham og kirka kan ha solgt merkene her. Kanskje kan vi se for oss den høye mannen fra graven i Skåne lyse opp ved synet av Trondenes kirke – han er ved reisens mål.

Kulturminner
Middelaldergården på Trondenes viser livet på en nordnorsk gård i første halvpart av 1200-tallet. Norge var på den tiden preget av kampen mellom kong Håkon Håkonsson og hertug Skule – en kamp som endte med at hertugen i 1240 ble drept av kong Håkons menn. Kampen mellom de to om kongemakten i Norge markerte slutten på borgerkrigen som herjet landet i 110 år. Disse rikspolitiske hendelsene kom nært innpå lokalbefolkningen i Harstadregionen da sysselmann i NordHålogaland og Kong Håkons nære venn, Vegard Verdal, ble drept i Harstad havn i 1221.

Vikingferdene med ran og plyndring tok slutt mot slutten av 1200 tallet. Landets egne naturressurser dannet grunnlag for velstand og økonomisk vekst. Handelen mellom Nord-Norge og Bergen var i sterk utvikling – en handel der nordlendingene byttet tørrfisk, tran og rogn mot varer som korn, tekstiler, tauverk, krydder, alkohol og andre varer fra byer i Nord-Europa. Kristendommen hadde vært statsreligion i 200 år. På 1200-tallet ble hele landet delt

inn i kirkesogn og den kirkelige organisasjonen bygd ut. Trondenes og Bjarkøy var de to viktigste maktsentraene i området. Begge var høvdingseter fra jernalderen og sentrale gårder gjennom hele middelalderen.

Etter slaget på Stiklestad i 1030 ble gården på Trondenes konfiskert og gjort til kongelig gods og bonden til kongens leilending. Gården var likevel på 1200-tallet en av de største i distriktet og ga bonden store inntekter og høy lokal status. I 1114 bestemte Kong Øystein at det skulle bygges en kirke på Trondenes. Kirken måtte ha et inntektsgrunnlag, og en del av kongens eiendom ble overført til kirken som kirkegods. Gården på Trondenes var en del av dette godset. Bonden var fortsatt leilending, men nå under kirken. Inntekter og sosial status var som før. Når Kong Øysteins kirke skulle bygges, var det naturlig å reise den på gårdstunet på Trondenes.

«Kong Øysteins kirke» ble gjenreist på Trondenes Middelaldergård sommeren 2021. Kongen lot bygge ei stavkirke under sitt besøk på Trondenes i 1114, og den tjærebredde lille kirka på middelaldergården er en kopi av Haltdalen stavkirke. Gjennom detaljstudier av verktøyspor og de håndsverksteknikkene som er brukt i den originale kirka, ble byggearbeidet utført med tilsvarende verktøy og teknikker som ble benyttet i middelalderen. Bolighuset på Trondenes Middelaldergård er ei årestue. Navnet kommer fra åre, som er et åpent ildsted uten skorstein. De tykke torveggene gir årestua en behagelig temperatur hele året.

Trondenes middelaldergård, foto: Trondenes historiske senter

Opplevelser

Trondenes Historiske Senter er åpent alle dager, unntatt mandager. I sommermånedene er det åpent alle dager og utvidet tilbud med pilegrimskonserter i kirken. Billett til

hovedutstillingen inkluderer inngang til middelaldergården. I Harstad finner vi også Galleri Nordnorge med varierende kunstutstillinger året rundt.

Fra Harstad sentrum til Trondnes er det anlagt vandringsvei som vil bli merket som pilegrimsled på eksisterende merkestolper, etter avtale som er inngått med «Stien langs sjøen». Det er ca 3 km vandring fra Harstad sentrum til Trondenes.

Overnatting
I Harstad og omegn er det flere hoteller, hytteutleie, glassiglo historiske Elgsnes gård og Røkenes Gård som kan bli fremtidige godkjente pilegrimsherberger. Harstad vandrehjem ligger langs vandringen fra Harstad sentrum mot Trondenes og det er dialog med dem om etablering av Pilegrimsherberge til lavere overnattingskostnad.

Infrastruktur/transport
Det er daglig hurtigruteanløp på nord og sør i Harstad havn. Evenes Lufthavn gir muligheter for å fly inn til innfallsporten. Harstad havn har en svært godt tilrettelagt gjestehavn for pilegrimer som reiser med egen båt.

Bjarkøy

Funksjon: Nøkkelsted med særlig historisk betydning knyttet til Tore Hund og høvdingesetet, med direkte tilknytning til slaget på Stiklestad. Bjarkøy var en del av «Norge i 1000» år i 2023.

Historie
Historien om Tore Hund fra Bjarkøy er uløselig knyttet til historien om slaget på Stiklestad og Olav Haraldssons skjebne. Han står som representant for motkreftene til samling av makta i riket, og sagaen framstiller drapet på Stiklestad som en hevn fra familien til nevøen Asbjørn Sigurdsson fra Trondenes, som blei drept av Olavs menn. En tradisjon forteller også at Tore etter slaget gikk til Jerusalem, og at Tore hund er den første pilegrimen fra nord som vi kjenner til.

Foto: Øyvind Arvola/Harstad kommune

Olavsarv

Kirken på Bjarkøy har en interessant historie. Etter slaget ved Stiklestad i 1030 gikk innbyggerne på Bjarkøy over til kristendommen. En kirke på Bajrkøy er nevnt så langt tilbake som til 1264, men den kan ha eksistert enda tidligere. På 1700-tallet ble kirken revet, og den nåværende kirken ble bygget på naboøya Sandsøy i 1765. I 1885 ble denne kirken flyttet til Bjarkøy fordi mange hadde blitt baptister. For å motvirke at folk vendte seg fra statskirken, bestemte man seg for å flytte kirken. Sandsøykirken ble tatt fra hverandre, og tømmeret ble nummerert og merket før det ble fløtet til Bjarkøy. Det er en høyreist kirke med et staselig midttårn som vil bli lagt til rette for å ta i mot pilegrimer i sommermåneden.

Infrastruktur

På Bjarkøy ligger nausttuftene til Tore Hund, som viser at han har hatt skip større enn Osebergskipet, like ved hurtigbåtkaia. Ved Bjørneråa fergekai og i Bjarkøy havn er det offentlig toalett. Ved Sandsøy kirke og Bjarkøy kirke er der parkeringsmuligheter. For dem som vil leie sykkel, henvises det til Visit Harstad. Det er allerede etablerte ferdselsveier mellom Trondenes og Bjarkøy, som med enkle grep kan tilpasses markedsføring i pilegrimssammenheng. Dette gjelder alle mulige ferdselsmåter, både til lands og til vanns.

Det er korte avstander mellom fine steder på Bjarkøya. Turen går fint til fots eller på sykkel. På Bjarkøy er det også stier som går mellom historiske steder. Disse vil gi pilegrimer mulighet til å få et utvida perspektiv på Bjarkøy si historiske betydning, ut over at det var Tore Hunds hjemsted. Bjarkøy er Fotefar mot nord og har godt med skilting og tilrettelagte vandringer.

Reise i Tore Hunds fotspor er beskrevet nærmere her: https://nordnorge.com/?artikler=folg-i-sporene-til-tore-hund-pa-bjarkoy

Overnatting

Det er for tiden ikke stabile overnattings- og bespisningstilbud på Bjarkøy. Derfor anbefales dagstur fra Harstad til Sandsøy/Bjarkøy. Man kan bestille reiselivsprodukter for grupper som inkluderer bespisning. Reiselivsnæringa vil ved etablering av pilegrimsled, komme med slike tilbud.

Risøyhamn

Funksjon: Nøkkelsted med Hurtgigruteanløp og er hurtigruteleias minste havn der neste havn er Sortland(sørgående) eller Harstad (nordgående). Risøyhamn ligger på Andøy og er utgangspunkt for sidespor mellom kirkene i Vesterålen (regionalt prosjekt) der det også jobbes med å etablere en pilefgrimsvandring mellom Stave og Myre. I tillegg vil det kunne etableres en lokal vandring til Stave og Dverberg som har svært interessante historier knyttet til kirken og middelalderen.

Historie

Risøyham ble opprettet som priviigert handelssted i 1777, og Richard With, grunnlegger av Hurtigruten, drev handels – og ekspedisjonsforretnig der i noen år fra 1873. I dag er det firma Th. Benjaminsen as som driver Skipsekspedisjonen og Joker Risøyhamn. Firmaet har drevet handelsvirksomhet i Risøyhamn fra 1902. På den tiden ble også arbeidet med å mudre opp Risøyrenna startet. Hurtigruta startet sine seilinger i 1893. Den første renna ble mudret i 1875-1881. Denne renna var 1800 m lang, 30 m bred og bare 3 m dyp. Denne gamle renna var for dårlig, den fyltes opp med sand og måtte renskes opp etter kort tid. Den kunne heller ikke gjøres dypere.

I 1922 feiret den nye Risøyrenna 100 år. Renne er nesten 5 km lang og i dag 100 meter bred med en dybde på 6-7 meter. Se nærmere omtale i jubileumsbok – Gjennom Risøysundet – Historia om Risøyrenna – av Idar Nilssen.

Olavsarv og kulturminner

Den katolske kirke gjorde mye for å komme ut til folk – ikke bare for å spre sin forkynnelse, men også for å kunne øke sin makt. Til dette formål bygde de små kirker – såkalte korshus – på de stedene der folk brukte å samle seg. Nordpå ble det i fiskeværene. På Andøya har vi sagn om at det var slike korshus på Stave, Bleik, Fiskenes og Risøya. Om det var den katolske kirke som sto for byggingen av kapellet på Stave, vet vi ikke. Den kunne likegodt være bygd i privat regi av det mektige jektedynastiet Trond Aslaksen på Stave. At det har vært ei kirke/kapell på Stave er nokså klart siden navnet Korshustofta er ei klar kilde på det – i tillegg er navnet/gårdparten matrikulert. Vi vet også at Stave hadde egen prestegård og stor gravplass (kirkegård).

Dverberg kirke. Den katolske kirkekunsten i Dverberg kirke gikk tapt på 1700-. tallet. Men ut fra en beskrivelse gjort av biskop Nannestad sommeren 1750 og inventarlisten fra 1755 kan vi likevel danne oss et bilde av hvordan den katolske kirkekunsten i Dverberg kirke så ut.

Altertavla var Kristi bilde, og like til høyre sto Anna med barnet på armen, mens Maria med krone kommer dertil. Dette motivet med Anna den tredje, barnet og Maria med krone er velkjent fra 1400-tallets katolske kirkekunst, blant annet i Andenes kirke, Trondeneskirka og Værøy kirke. På venstre side sto en biskop i sin drakt med et horn i venstre og en stav i høyre hånd, mens en liten hjort med et krusifiks i hornet lå ved hans føtter.

Over prestens stol i koret stod et bilde av St. Andreas med sitt kors som Nannestad mente måtte ha vært en del av ei tidligere altertavle. Bak alteret i Dverbergkirka sto figurer av Maria og St. Olav. Over kordøra sto bilde av Faderen som i favnen holdt sin sønn, korsfestet og blodig. Dette var gammelt arbeid med forgylling. På hver side sto et bilde av en bisp. Alt tyder på at de nevnte arbeidene var fra katolsk tid, men hang fremdeles rundt 1750 i Dverberg kirke.

Hvor ble denne kirkekunsten av? Ved bygging av ny kirke ble bildene fjernet, bare «fattigkassa», ei bøsse hvor man kunne ofre til de fattige, ble tatt vare på, men er i dag gått tapt. Ifølge tradisjonen ble ca 12 apostelfigurer i tre fra katolsk tid så sent som sist på 1800-tallet oppbevart nede i det gamle prestenaustet på Dverberg, men disse er i dag gått tapt. Det eneste av det gamle inventaret som er bevart fra den katolske kirka på Dverberg er en nattverdkalk fra rundt 1500, og er dermed 500 år gammel. Den er laget av en sølvlegering som ble forbudt av kong Christian IV (15881648). Derfor er det mulig å fastsette en øvre datogrense med temmelig stor sikkerhet. Nattverdkalken er fortsatt i bruk.

Andenes kirke. Fra Andenes gamle kirke er en rekke helgenfigurer i tre fra katolsk tid samt en lang rekke inventarstykker fra sent 1400- og 1500 tallet bevart. Disse finnes i dag ved Tromsø Museum. Men det eldste objektet er en Halvard- eller Magnus-figur fra slutten av 1200-tallet.
Ei av årsakene til at den katolske kirkekunsten på Andenes ble bevart, kan være at den katolske kanikken Asmund Ingemarson på Andenes fikk fortsette som prest også etter reformasjonen i 1536. Ut fra den beskrivelse Nannestad ga av de katolske helgenfigurene i Dverbergkirka, synes det klart at ingen av helgenfigurene som på 1870 tallet ble innlevert til Tromsø Museum fra Andeneskirka stammet fra Dverberg.

Noe av den eldre kirkekunsten som er bevart fra Andenes kirke er ei rektangulær kiste av tre med en blodstenket kristusfigur med opprakte armer og en skulptur av av St. Barbara som holder et tårn i handen. St. Barbara, som led martyrdøden i 306

e.Kr.f., ble særlig påkalt mot uvær, og var derfor særlig utbredt som helgenfigur i kirker som lå i kystdistrikt og nær havet.

Bjørnskinn kirke. Den første bosettinga i Bjørnskinn var i Kobbedalen. De første samene kom til Kobbedalen før 1700. Kirkebøkene fra 1716 har opplysninger om den samiske bosettinga i Kobbedalen. Samene ble presset til å døpe ungene i kirka og gifte seg der. De var sjøsamer (fiskerbønder), og drev ikke med tamrein, men hadde et par kjørerein.

Kobbedalen var et av de beste områdene i regionen for jakt og fangst og hadde en forholdsvis stor samisk bosetting. Selve Bjørnskinn ble sannsynligvis ikke bebodd med fast bosetting før i siste halvdel av 1700-tallet.

Ifølge Reformatsen var det et korshus/kapell i Bjørnskinn i 1589 , sannsynligvis bygd etter reformasjonen i 1537. Dette stod oppfor Tømmerholman i Kjerkelia ved den gamle gravplassen. Dette ble tatt av snøskred ca 1724, da det ble «kullkastet» og etterpå flyttet til nåværende kirkested lenger unna fjellet, og satt opp på nytt.

Risøyrenna, foto: Havilla.no

Opplevelser

Det er en rekke opplevelser på Andøy med hvalsafari, museum, fisketurer og fotturer. I tillegg til fjelltopper kan Andøya by på en rekke andre flotte opplevelser som:

- Hvalsafari på Andenes.
- Selsafari fra Andenes.
- Puffin Safari på Bleik.
- Polarmuseet og Øy-museet på Andenes.
- Andenes fyr fra 1859.
- Andøymuseet i Risøyhamn.

- Jernalder gården på Bø.
- Åse Anlegget på Åse.
- Pettersen gården på Nordmela. Dette er et privat museum. Et annet privat museum finnes også på Åse, nemlig Åse Bygdemuseum.

I Andøy er det i flere av bygdene fine turstier som benyttes som fotturer av mange, både fastboende. tilreisende og turister.

En fottur gjennom Børra, like nord for Nøss på Andøyas vestside, er en opplevelse. Her finner man enorme steinblokker, gjettegryter og fjellmasiver som stikker seg rett i sjøen. I nordenden av Børra ligger «Bukkekjerka», et samisk offersted, der det avholdes utendørs gudstjenester en gang pr år.

Overnatting

Risøyhamn sjøhus ligger tett på hurtigrutekai og tilbyr både sjøhus, leiligheter og bobilparkering. Andenes har hotellene Thon Hotel Andrikken, Marena Hotel, Andenes Suite Hotel og Grønnbuene Rorbu Hotel. På Bleik har en Midnattsol Camping – Rorbu og Hytter. Stave har Stave Camping og Hot Pool. Marmelkroken på Bø.

Alle disse etablissementer ligger på yttersiden av Andøya og nås via Nasjonal turistveg.

I Risøyham har en Skomakerstua med kafe og overnattingsmuligheter. Denne ligger tett ved hurtigrutekaia. Litt lenger unna har en Risøyhamn sjøhus der det tilbys både sjøhus, leiligheter og bobilparkering. I tillegg har Th. Benjaminsens landhandel (Jokerbutikken i Risøyhamn) kafe. Denne har åpningstid mellom kl 10.00 – kl 16.00 alle ukedager fra mandag til lørdag.
I Buksnesfjord et stykke sør for Risøyhamn finner en Andøy Friluftssenter med overnatting og lokal restaurant. I Lovik har en Det Røde Hus på Loviktunet med selvhushold og overnatting.

På Innersida av Andøya, nærmere bestemt Dverberg, finner en Alveland butikk og cafe hvor det tilbys kortreist mat fra gårdskafeen. Også mulighet for overnatting.

Infrastruktur

Det er daglige anløp nmed hurtigruten/kystruten nordover mot Harstad og sørover mot Sortland. I tillegg er det bussforbindele begge veier. Risøyhamn har også småbåthavn/gjestehavn for de som kommer med egen turbåt.

Kontaktperson lokalt: Arild Dahle

Sortland

Funksjon: Nøkkelsted med hurtigruteanløp,der neste anløp er Stokmarknes (sørgående) eller Risøyhamn (nordgående). Videre til Stokmarkens er det 27 km langs E10 med bussforbindelse.

Kontaktpersoner lokalt:
Tone Toften (direktør Kulturfabrikken Sortland KF)

Mona Dahl (ass dir Kulturfabrikken Sortland KF)

Svein Roar Jacobsen (leder Sortland Menighetsråd)

Historie
Sortland ble opprettet i 1837 som et resultat av innføring av det kommunale selvstyret, og ble utvidet med indre og vestre deler av Eidsfjorden i 1963, overført fra Hadsel kommune. Stedet har lang historie som handelssentrum, kjent for fiskeindustri (Vesterålens hermetikkfabrikk), kystvakten og daglige hurtgruteanløp.

Sentrum for Sortland som nøkkelsted i forbindelse med pilegrimsprosjektet er kommunens tusenårssted. Portalen inn til dette har tårn og spir fra 1676-kirken. Også tidligere kirker har nok vært på samme sted. Eldste skriftlige referanse for kirke i Sortland er fra 1370. Dette er så kort tid etter svartedauden (1349) at vi kan regne med en kirke på tidlig 1300-tallet. Kilder viser at Sortland gård var bebodd gjennom middelalderen og var heller ikke ødegård i etterkant av svaretdauden.

Olavsarv
En helgenfigur av tre fra gammelkirka fra 1676 er bevart og står i dag i Sigerfjord kirke. Den er iført harnisk og kappe (ridderbekledning) og står oppå en drage som bærer en manns ansikt. På hodet sees spor etter en kongekrone. Helgenfiguren forestiller St. Olavs kamp med sitt eget onde jeg og er antatt å være laget sist på 1400-tallet av Notketradisjonen i Lubeck.

Kulturminner
Det har vært bosetting i det som i dag er Sortland kommune helt siden eldre steinalder. Det er også spor etter samisk kultur lenge før samer på 1600-tallet kan spores i skriftlige kilder. De første skriftlige kildene omtaler stedet Sortland, som seinere gav navn til heile kommunen, som kirkested. Det eldste dokumentet er fra 1381. Det er derfor sannsynlig at det kan ha vært kirke her i alle fall fra 1370-tallet. Kirkestedet har sannsynligvis vært nær eller på dagensMinnelund, som er en middelalderkirkegård og derfor automatisk freda. Der stod i alle fallkirka som var bygd i 1676 og som blei revet da dagens kirke blei bygd et stykke unna i 1901.

Den nye kirka var resultat av en lov fra 1851 som regulerte størrelsen på og utforminga avkirkene. Utover landet skulle de være mest mulig like, og bygges i en moderne arkitektur. Så er Sortlandskirka søsterkirke til andre av arkitekt Bergstrøms kirker, som Skånland og Vågan kirker. Mange hadde lang reise til kirka, og det ble derfor oppført kirkestuer der folk kunne stelle småbarn, skifte fra reisetøy til kirkeklær og ta seg en matbit. Ei av de gamle kirkestuene står i dag på minnelunden (ref. kulturminneplan for Sortland).

Oppunder portalen inn til kriken henger klokka fra gammelkirken. Klokka er datert 1476. Denne har som innskrift: «Maria est minen nam. gemacht Zaer MCCCCLXXVI» Maria er mitt navngjetne i 1476 (kirkeklokker hadde den gang egennavn). Denne ringer inn pinsen hvert år, likesom den kaller til Gudstjenste en gang årlig rundt St.Hans. Både tårnet og de to opprinnelige klokkene ble solgt da gammelkirka ble tatt ned. Den ene klokka og tårnet havnet på Snarøya i Oslo hos redaktør Amandus Schibsted, og sto der i 65 år. Etter initiativ fra Abel Ellingsen ble tårnet og klokka gitt tilbake til Sortland i gave i 1965. Den andre klokka ble solgt som gårdsklokke til en gård i Vågan og det har hittil ikke lyktes å skaffe den tilbake. Klokketårnet har også en vindfløy med initialenen CDSØ og SMDT samt årstallet 1676. Riksantikvaren antar at dette stammer fra daværende kirkeverge Christoffer Ollesøn og hans kone Sophie Monsdatter. Christoffer var sentral i reisningen av den nye kirken i 1676.

Bevart fra gammelkirken er også flere objekter fra katolsk tid. En døpefont med malt bilde av Marias bebudelse, Olavsfigur (se sget punkt). Disse befinner seg nå i 90 års gamle Sigerfjord kirke. Fra Gammelkirka er det også bevart en forsølvet alterkalk med innskrift «Jhesus. Maria. St. Mikael.» Det er gjort funn av en del fra et vievannskar ved Bø, syd i Sortland. (Midtbø).
Det finnes et kart som eksakt plasserer gammelkirken rett innenfor portalen på tusenårsstedet.

Maria-klokken, Sortland kirke. Foto: Den norske kirke

Annekskirka fra 1370 var vigslet til St. Michael OG til St. Dionysos som skytsengler, noe som er uvanlig. Det skal visst bare være gamle Aker kirke som også har disse to helgenene. Dette stammer sannsynligvis fra katolisk tid, ta protestantene ikke dyrket troen på helgener som mellomledd mellom gud og mennesker. St. Michael var englenes hærfører og ble ofte avbildet under sin evige kamp mot djevelen i en drakes skikkelse (se her mulig sammenheng mellom St Michael og Olavsfiguren som står i Sigerfjord kirke i dag, opprinnelig i gammelkirka fra 1676.)

29.august 1408 gikk det ut et diplom (et skriv) om avlatshandlinger:
«Til alle sønner af den hellige moder kirke, kommer til at se dette brev, sender Eskill, af Guds naade erkebiskob i Nidaros og Berthold, af den samme naade, biskob til Gardar, sin hilsen med stadig kjærlighet til Herren. Eftersom din kristtroende bør anspores til at aflegge løfter til meddelelse af indulgenser, til gudsdyrkelsens fremme og sjælenes hjælp, saa idet vi stoler paa de hellige apostles Peter og Paulus`s autoritet og den salige konge og martyr Olavs fortjeneste og forbøn, tilstaar vi alle i sandhet angrende og absolverende, som besøger den hellige erkeengel Michaels og Dionysiuss kirke på Suartalandh i vores erkestift, eller rekker den en hjælpsom haand eller gavner den ved gudelige gjerninger, eller som med gudfryktige øvelser gaar rundt kirkegaarden for de hensovede, som hviler der, læser Fadervor eller engelens hilsen, så ofte som naarsomhelst de oppfylder alt eller noget af forenævnte ting – 40 dagers avlad, i det vi tilgiver dem i Herren…»

De første danskspråklige biblene kom i 1534. I 1589 kom en ny utgave med Luthers fortaler. Det ble trykket 3000 slike bibler og 100 av disse ble sendt til Norge. Den kostet 5 riksdaler, like mye som en okse. En av disse kom til Sortland og er fremdeles bevart her.

Overnatting/bespisning som finnes i området:
Det finnes varierte muligheter for overnatting på balnt annet Scandic Sortland, Thon Partner Hotel Sortland, Sortland motell og camping.

Infrastruktur
Det er anløp med hurtigrute/kystruten hver dag på nord og sør, hele året. Bussforbindelser mot Evenes – Harstad Narvik Lufthavn og Skagen Stokmarknes Lufthavn.
Sortland har veltilpasset gjestehavn i gangavstand til kirken og andre opplevelser.

Det vil bli inngått avtale med kommunen om eventuell skilting av vandring fra landstigingspunkt til nøkkelstedet.

HADSEL

Funksjon: Nøkkelsted med utvidet funksjon som større nøkkelsted med helhetlig formidling og opplevelser på krikestedet. Ankomst i havn på Stokmarknes og tilrettelagt vandring til kirkestedet på Lekang, med ca 6 km langs allerede etablert og tilrettelagt sti som enkelt kan skiltes med pilegrimsmerking. Videre til neste nøkkelsted (Vågan) er det daglige hurtigruteanløp. Det går bilvei via Melbu og ferge til Fiskebøl (Lofoten) og daglige bussforbindelser.

Kontaktperson: Kari Ann Olsen Lind, krkeverge i Hadsel

Historie
Rundt tidlig middelalder ble den første kirka bygd på Hadsel som var hovedkirke for hele Vesterålen med unntak av Andøy helt frem til reformasjonen. Bare Trondenes kirke

kontrollerte mer jord på den tiden. Sannsynligvis er kirkestedet i Hadsel fra det 12. århundre. Der det har vært hedenske maktsenter, blir det ofte satt opp kirkebygg. Gården er i seg selv strategisk plassert og folkene her har kunnet kontrollere innløpene på begge sider av Hadseløya, både Hadselfjorden, Langøysundet og Raftsundet. I Råbogen på Langøya i Hadsel kommune, er det funnet flere store nausttufter. På Børøya er det funnet rester av en stor båt fra eldre jernalder. Maktsenteret omfattet altså et større område enn det som i dag er Hadsel prestegård.

Den første kirka er nevnt på 1300-tallet, men det kan også ha vært en eldre gårdskirke her. Første gang det er nevnt kirke på Hadsel er 1381, og vi regner med at den første kirka sto innenfor den gamle kirkegården nedenfor kirka. Den første prest som nevnes er Sira Arne i Hofdasegl. Han var prest i 1321-1335. Ved reformasjonen (1536-37) var Vesterålen en av 20 kannikgjeld i Nidaros bispedømme, og i 1589 er Hadsel kirke hovedkirke for annekser på Melbu, Sand, Sortland, Langenes, Øksnes, Tinden, Bø, Gaukværøy og Malnes. I et pavebrev fra 1420 omtales kirka på Hadsel som «St Stephankirka» 1639 ble det reist ei korskirke i tre med et spisst tårn.

Kirka som ble bygd på 1600-tallet var ei korsformet kirke som stod enda noen år etter at dagens kirke ble bygd i 1824.

Dagens kirke på Hadsel er bygd av laftet tømmer og ble innviet i 1824. Trolig er denne den fjerde i rekken og trolig bygd overfor det gamle kirkestedet. Den er en åttekantet kirke som også kalles oktogonal kirke. I perioden 1800-1850 ble omkring en fjerdedel av nye kirker oppført i oktogonal form. Sagnet forteller at kirken (uvisst hvilken i rekken) egentlig skulle bygges på Hennes, men under en storm fløt tømmeret til kirken over fjorden og havnet på Hadsel. Dette ble tolket som et tegn på at kirke skulle bygges her. Allerede da den nya kirka

ble bygd i 1824 ble det vedtatt den skulle selges – og ble solgt til en person på Ballstad, men kjøpt tilbake av Hadsel kommune i 1864. Først på 1930-tallet (i prost Nielsens tid) ble den på nytt restaurert og i stor grad ført tilbake til sin opprinnelse. Samtidig ble den da malt rød etter å ha vært hvit siden slutten av 1800-tallet.

Olavsarv

Kirkerommet er særpreget ved at prekestolen står over altertavla. Figuren i midten under prekestolen er Olav den Hellige – en figur som er laget av en mester fra Utrecht. ca 1510. De andre er evangelistene Matteus, Markus, Lukas og Johannes.

Dua i himlingen over er symbol på Den Hellige Ånd. Timeglasset på prekestolen er fra 1740. Et sagn forteller at det er en gave fra ei østerisk prinsesse som skulle gifte seg med en dansk konge. Skipet kom i fryktelig uvær og hun lovde erkebiskop Erik Volkendorf av Nidaros at hun skulle gi fem alterskap til kirker langs leia bare hun kom velberget frem.

ALTERTAVLA er fra ca. 1500 og laget i Utrecht, Nederland. I midten står Jomfru Maria med Jesusbarnet, til venstre St.Stefanus, den første kristne diakon og kristne martyr og til høyre St.Katarina, også en kristen martyr.

Krusifikset på alteret er antakelig fra middelalderen.

Dåpsfatet i døpefonten er av messing fra 1700-tallet, og Adam og Eva i Syndefallet er et sjeldent motiv i dåpssammenheng. Det var trolig lagt til privat eie og sener gitt som gave til Hadsel kirke fra familien Bruun i Hadsel.

Den eldste gjenstanden i kirka er lysekronasom henger foran alterringen er sannsynligvis fra 11-1200-tallet og et russisk arbeid.

SKIPET som henger fra taket over midtgangen, er fra 1747.

Sagnet forteller om en dødsdømt fange som satt fengslet på et skip. Han ble rodd tre ganger rundt dette skipet og fikk klatre tre ganger i riggen. Fikk så tildelt en kniv og noen materialer i fangehullet og dersom han i løpet av tre måneder hadde laget en
modell av skipet ville han slippe fri.

Kulturminner

Navnet Hadsel kommer fra *Hofdasegl* som er en beskrivelse av landskapet hvor kirka ligger, nemlig en hump og ei dell. Det enda eldre navnet Ylfi, ble brukt om Hadseløya, og refererer også til landskapet; en kant eller en brem.

Hadsel kulturminnepark har mange spennende kulturminner. Stedet er Fotefar mot nord. Sommeren 2020 ble det satt opp nye informasjonsskilt ved kirka og kulturminnepark i samarbeid med Nordland fylkeskommune i prosjektet Fotefar mot Nord, Hadsel kommune og Museum Nord. I 2021 ble det ferdigstilt en folder der målgruppa var både lokalbefolkning, skoleklasser, turister og pilgrimer.

På boplasshaugen i Hadsel kulturminnepark har det stått hus i mange hundre år. I eldre jernalder bosatte en del av befolkningen seg på gårder. De flyttet ikke lenger mellom boplassene etter hvilken årstid det var. Gamle hus falt ned og man bygde nye på gamle tufter, igjen og igjen, fordi jorda var godm og man kunne drive dyrehold og ikke minst fiske herifra. Dette dannet bosetningslag og etter hvert en større og større haug. Arkeologene kan ved utgravning studere disse lagene og datere dem.
De fleste boplasshaugene dateres til middelalderen, men noen strekker seg tilbake til jernalderen. Både tykkelse og utstrekning på boplasshaugene varierer. En av boplasshaugene er 160 meter lang og 60 meter bred. Den vitner om mange hus, mye folk og

stor aktivitet langt tilbake i tid. Hulveien på gården er en gammel ferdselsåre som har fått sin karakteristiske U-form etter mange hundre år med flittig bruk, og kan sies å være den øvre delen av naustveien.

Mellom gårdstunet og nausttuftene er det et stort gravfelt. Her ble det i sin tid registrert ca. 30 gravhauger, men mange er gått tapt. Av det vi kan se i dag er det store stjerneformede anlegget med bautastein, det mest spektakulære. Det er trolig konstruert i eldre jernalder som en grav, men ble brukt som offersted langt opp i historisk tid, også etter at kirka hadde etablert seg. Den ca. 18 meter lange båtforma gravhaugen understreker båtens betydning. En lignende er funnet i Hovden i Bø, også den datert til vikingtid. På Risøya er det funnet 13 gravhauger. I den mest spesielle er det gravlagt en som ble vel utstyrt både med våpen- og smedutstyr. Også på øya Jæva er det funnet graver. Gravene er altså plassert nært gården og på tilstøtende gravholmer

Nausttuftene ved havet er et annet viktig vitnesbyrd om hva folk har holdt på med.
Fiske var en viktig del av den nordnorske gårdsdriften. Det er omtrent 12 naust ved Hadselsjyen, det eldste er fra eldre jernalder og det yngste fra middelalder. Det største er imidlertid fra vikingtid, og er hele 30 meter langt. Man trengte ikke så store skip for å drive fiske, men man trengte det om man skulle på lange seilas i fredelig ærend for å drive handel eller på plyndringstokt. Folk herifra har dratt til Island og på lange reiser både sørover og nordover.

Det er en steinkai ved sjøen som kan repareres og oppdateres for å kunne ta imot pilgrimmer som kommer sjøveien i mindre farkoster. Dette er en mulighet som må legges inn i en utviklingsplan av Hdssel som nøkkelsted..

Fjøset i seg selv er en ærverdig og stor driftsbygning med mange muligheter for utstillinger. Fjøset kan bli et spennende kunnskapssenter hvor det kan bygges opp utstillinger som forteller mer om middelalder- tiden i Norge, pilgrimers vandring i Europa og de andre pilgrimstedene i nord og spesielt kirkene i regionen som er med på prosjektet i Vesterålen. I fjøset står de gamle kirkebenkene og her kan det også holdes foredrag for mindre grupper og klasser. Det er allerede brukt til dette gjennom prosjekt i skolen, Museum Nord og ved solmarkering for lokalbefolkning og barnehager. Det må lages en egen mulighetsstudie og plan for fjøset.

Hadsel prestegård og hageanlegg
Det er vanskelig å si hvor lenge det har vært prestegård på Hadsel, men så lenge det har vært kirke har det nbok også vært prest og prestegård. Dagens prestebolig vet vi sto ferdigbygd i 1917, tegnet av August Nielssen som var bror til prosten Sigvard Nielssen på Hadsel. Den avløste den forrige prestegården, en stor bygning som sto på gårdshaugen mellom dagens fjøs og den gamle kirkegården. Innenfor muren på kirkegården lå med all sannsynlighet tidligere kirker som har avløst hverandre. Prestegården er en stor og

majestetisk bygning på ca. 250 m2 over to etasjer. Den er delvis en kopi av den forrige prestegården, men ble altså flyttet rundt 200 m vestover når den ble nybygd. Ved den gamle prestegården sto fortsatt tjenesteboligen i mange år.

Hadsel prestegård var i tillegg kjent for sitt særegne og flotte hageanlegg, og Sigvart Nielssen var svært interessert i hagebruk. Han plantet sjeldne trær og bygde opp et anlegg med gangveier, dueslag og andedam. Han skal ha samlet over 100 ulike aurikler. I en periode ble det satt opp buss fra hurtigrutekaia til Hadsel for turister som ville se hagen. Prestegårdshagen historie er gjengitt i boka *Gjennom Hageporten - gjennom hundre års hageglede*, utgitt av Landsbruksforlaget i 2000. Det er et mål å få gjenskapt noe av det som hagen inneholdt, eller i minste fall fortalt historien om hagen som imponerte både franskmenn og engelskmenn.

Opplevelser

Hadsel kirke har siden 1990 hver sommer hatt åpen kirke med guide. Dette har vært et tilbud fra 20. juni til 10. august. Det er foreningen Hadsel kirkes venner som organiserer ordningen. Guidene har også organisert en liten kafe i dåpsstua. Besøkende kan få kjøpe nystekte vafler, kaffe, te og saft. Dåpsstua fungerer allerede som et servicesenter med tre toaletter og i selve stua er det sitteplass for 10 personer, samt kjøkken for å kunne fylle på vannflasker. Vannposter er det også ute tilknyttet kirkegården.

Det har også vært et nært samarbeid med Stokmarknes skole som har besøkt kirka, organisert konserter og teaterforestillinger i kirka og på Hadsel kulturminnepark. Det har også vært lokale pilgrimsvandringer langs den gamle kirkeveien som har endt opp med gudstjeneste eller konserter i kirken.

Den gamle kirkeleden er tråkket opp og merket. I boka «På tur i Vesterålen» er skiløypa mellom Stokmarknes campingplass og Lekang merket av som den gamle kirkeveien. Denne er en bred og godt opptråkket trase som også fører til kirka. Det er godt mulig at denne løypa kan brukes av rullestol- og rullatorbrukere, men er nokså bratt i partier. Dette må prøves ut og testes.

Den gamle kirkeveien antar vi gikk lenger ned og også her er det flere stier. De senere årene har vi brukt en stil som starter med lavere stigning. Det er imidlertid flere veier fører til Hadsel kirke, det er et godt løypenett mellom Stokmarknes og Melbu, som igjen er knyttet opp mot veien til Storheia (504 moh).

Gammen og gapahuk langs den gamle kirkeveien
Samene er og har vært en viktig del av denne nordnorske befolkninga. Mye av varene det ble handlet med er skaffet til veie nettopp av samene, det være seg skinn, tauverk og hvalrosstenner. Dette var varer det var etterspørsel etter i Europa. Langs den gamle kirkeveien rett overfor kirka ble det bygd opp en gamme og en gapahuk i 2000 som et prosjekt i Stokmarknes skole. Dette for å kunne formidle den samiske historien til skoleelevene. En gamme/goahti er en jordhytte som ble bygget opp av trestammer, og ble dekket med jord og/eller torv. Noen steder i Nord-Troms ble gammer brukt som bolig, fjøs og naust helt fram til annen verdenskrig.

Gammene ble oppfattet som typisk samisk, da nordmenn og kvener som regel bodde i laftede hus. Golvflate varierer fra rund til rektangulær og kan også være nedgravd. Sentralt i gammen lå det et arran (ildsted) som ble benyttet til matlaging og varme. I taket er det røykhull, med åpning rett over ildstedet. Dette er plassert opp fra bakken for å sikre god trekk. Gammer ble brukt både til å huse mennesker, dyr og båter. Fjøsgammen ble oppført på samme måte som en boliggamme. Den inneholdt båser avdelt med bord til kyr, eller steinheller til småfe langs veggene. I fjøsgammen fantes det ofte et ildsted til løypingsgryta. I den ble det kokt f r til husdyra av mat og vekster fra hav og utmark[1].

Gapahuken som ligger tett opptil gammen er bygd opp av tre, har tre vegger og tak og rommer ca. 15- 20 personer. Gapahuken har et ildsted knyttet til seg, og brukes når skolelever eller det arrangerer andre fortellerstunder bl.a. som et nærmiljømål i barnas turlag i Vesterålen.

Lokale pilgrimsvandringer tilpasset andre viktige målgrupper

[1] https://nordligefolk.no/sjosamene/arkitektur-og-byggetradisjoner/gamme.

Skolene i Hadsel, særlig Stokmarknes skole, har benyttet ferdselsveien mellom Stokmarknes og Hadsel kirke og kulturminnepark i undervisningen i mange år. I ca. 30 år har det hver vår blitt arrangert kulturminnedager med skuespill, matlaging, rydding og historiske leker. Mye av aktivitetene foregikk langs leden til Hadsel. Annethvert klassetrinn deltok. Gjennom skoleløpet fikk derfor alle elevene deltatt fire eller fem år med varierte aktiviteter. Våren 2000, da gammen ble bygd, var det særlig stor aktivitet fra 9. klassingene (og ikke minst lærerne) sin side.

Fra kirkelig hold har pilegrimsleden blitt holdt i hevd med årlige pilegrimsturer. Det har vært stopp underveis, enten for å lese et bibelord, fortelle historier eller sette søkelys på ting en ser underveis. Når en kom fram til kirkestedet var det en kort gudstjeneste, en liten konsert og litt bevertning. Dette har vært både samlende og populært for mange. I folkehelseuka i 2019 ble ordførers tur arrangert sammen med kulturavdelingen i kommunen. Da var det ordfører som ledet turen, og i kirka var det konsert med Distriktsmusikerne fra Hadsel kulturskole og diktlesing.
Rekreasjon for lokalbefolkningen. Området er flittig brukt av lokalbefolkningen til rekreasjon. Da er det også et pluss å kunne fokusere på pilegrimsperspektivet i området med en enda bedre tilrettelegging, vedlikehold og skilting.

Frivillige lag og foreninger
Hadsel orienteringslag, Vesterålen Friluftsråd, Vesterålen turlag er brukere av området og stiene i dag, og vil være viktige samarbeidspartnere når det gjelder skjøtsel og tilrettelegging av pilegrimsleden/stien til kirka. Det er allerede satt ut bord med benker på ulike plasser langs leden.

Overnatting
I Hadsel er det allerede etablert hotell på Stokmarknes og Melbu med Vesterålen kysthotell og Melbu hotell. I tillegg er det en campingplass ved starten av naturstien til Hadsel kirke. Hotell Richard With er etablert rett ved det nye Hurtigrutemuseet. Alle disse hotellene og overnattingsstedene vil være naturlige samarbeidspartnere. Det er også flere gode kafeer og spisested som kan profileres sammen med ulike vandringer til Hadsel. Det kan bli mange muligheter for å smake på lokal mat og få gode kulturopplevelser om man velger å spise på Mormors i den gamle Apotekergården, Rødbrygga som ligger som en liten kuriositet mellom det store Hurtigrutemuseet og det nye hoteller, på Neumans på kaikanten på Melbu ved Neptun Sildoljefabrikk eller i Galleri Uvær på yttersida av Hadseløya.

Infrastruktur
På begge sider av kirka er det store parkeringsplasser for å kunne ta imot både bilister og busser. Frem til nå har det for det meste vært bilturister og sykkelturister som har vært

innom. Det har ikke vært jobbet aktivt mot bussturisme eller turistskip. I Hadsel havn er det en godt tilrettelagt gjestehavn. Det går hurtigrute/kystrute sør og nord hver dag, hele året med forbindelse til Svolvær og Sortland.

Vågan

Funksjon: Nøkkelsted med særskilt middelalderhistorie, rundt Nord-Norges første by, Vågar. I Svolvær er det hurtigruteanløp med daglige anløp nord og sør i Svolvær, der neste anløp er Stamsund (sørgående) eller Sortland (nordgående). Videre til Moskenes er det 27 km langs E10 med bussforbindelse flere ganger daglig. Det er ca 6 km i gangavstand langs gang og sykkelsti eller gammel kirkevei til Kabelvåg og Vågan kirke. Det er også mulig å sykle eller reise med egen båt.

Kontaktperson lokalt: Kjersti Bildøe Ryan, prostiprest Lofoten prost

Historie
Kabelvåg/Vågan er et gammelt ting-, handels – og kirkested. Det ble holdt årlig marked og ting her helt fra vikingetiden. Blant annet for-telles det at Asbjørn Selsbane kom fra marked/ting i Vågar da han ble drept. Det var dette drapet Tore Hund hevna da han drepte Hellig Olav på Stiklestad. Vågan kirke fra 1898 blir også kalt Lofotkatedralen og er en av landets største trekirker. Kong Øystein skal i følge Snorres Heimskringla ha reist kirke i Vågan på 1100 tallet, uten at vi har tufter etter denne i dag.

Kabelvåg kirkes histoire er godt dokumentert og det har vært flere kirkebygg. Ett av dem ble flyttet til Værøy i 1799. Ei nyere kirke sto frem til dagens kirke sto ferdig i 1898, som var den femte eller sjette kirken i området. Lofotkatedralen er en korskirke bygd i nygotisk stil av tømmer fra trelastfirmaet Jacob Digre i Trondheim., tegnet av arkitekt Carl Julius Bergstrøm. Kirken har tilnavnet Lofotkatedralen og er bygd så stor for å kunne huse de mange fiskerne under Lofotfisket, og det var Biskop Berggrav som først kalte kirken dette. Både lysekorner og alterlysstaker er fra 1600 tallet, det er et eksemplar av Kong Fredrik II´s bibel trykt i 1589 i kirken som ligger utstilt for besøkende.

Lofotkatedralen, foto: Lofotmuseet

Svolvær kirke ligger på Langhaugen midt i byen ferdig, bygd på dugnad og private innsamlinger i 1934. Kirken er tegnet av arkitektene Harald Sund og August Nielsen. Den har en enkel stil og en storfembørings rene linjer. Den er mye brukt til konserter. Krusifikset som utgjør kirkens altertavle er skåret av billedskjærer Andreas
Nilsskog (1879-1940) fra Drevja, og er en replika av Mosvik-krusifikset fra midten av 1200-tallet.

Navnet Kabelvåg stammer trolig fra kapell eller kapellvåg. Stedet er kjent fra sagalitteraturen og er Lofotens eldste og tidligere største fiskevær.

Kulturminner
Storvågan i Kabelvåg er rikt på kulturminner fra vikingetid og middelalderen. Allerede på 1000-tallet var stedet å regne som by, da kalt Vágar), som var den aller første byen i Nord-Norge. Vågar var i store deler av middelalderen handelssentret framfor noen i Hålogaland og hadde en svært viktig funksjon som både handels- og tingsted og var et viktig administrasjonssentrum for konge og kirkemakt. Flertallet av de bevarte middelalderdokumentene fra landsdelen er skrevet i Vågar. Lofotfisket har vært viktig siden middelalderen og Kabelvåg har vært et viktig fiskevær i Lofoten til alle tider.
Etter at Vågar mistet sin betydelige rolle som kjøpstad på 1400 tallet, og som hovedstad i den nordligste landsdelen, utviklet likevel stedet seg videre som fiskevær, med betydelig tørrfiskeksport og da etterhvert benevnt Storvågan.

Trollsteien ligger ved kirken og er et av få nordnorske kulturminner knyttet til kristningen av Norge. Den har vært flyttet flere ganger. Korset i steinen ble trolig hugget inn rundt år 1000. Sagnet om Trollsteinen forteller at steinen har hatt magiske krefter i lang tid, og nyere forskning knytter steinen til Kong Øystein og teorier om at sjøsamene skal ha øsnket preste vekk. Uansett er steinen betegnet som et førkristent helligsted av arkeolog Reidar Bertelsen og at den også kan ha vært et samisk ehellgsted og offersted. Nye religioner kan ha overtatt tidligere helligsteders kult og ha fungert som alter mens den første kirken ble bygd. Korset som er risset inn har en gåtefull sammenheng og kan være av normannisk opprinnelse. Trollsteinen kan bli et viktig mål også for pilegrimer fremover. Ikke langt unna ligger en annen flyttblokk som har navnet Kongssteinen som ikke har noen inskripsjoner men et spennende sagn knyttet til seg.

På 1800-tallet er Storvågan det største fiskeværet i hele Lofoten. Da er det hele 110 rorbuer på stedet, og det var ikke uvanlig at ca120 0 fiskere rodde lofotfisket herifra - noen ganger flere. Utviklingen videre gjorde at Svolvær ble viktigere havn. Den prektige væreiergården i Storvågan tjente aller først som lensmannsbolig. Etter å ha vært i eie til flere væreiere, havner gården på tvangsauksjon i 1901, etter at den siste væreieren gikk konkurs.
Gården blir i 1909 overtatt av kommunen, som bruker den til gamlehjem.
I 1976 tar det nyetablerte Lofotmuseet eiendommen i bruk. (kilde: Fylkesleksikon Nordland)

Det er reist en statue av Kong Øystein som står sentralt i Kabelvåg som er et fin turmål. Storvågan er Fotefar mot Nord i Vågan. Kabelvåg sentrum har en flott trehusbebyggelse som er delvis bevart etter flere større branner på 1990 tallet. I Kulturhistorisk stedsanalyse av stedet, er det god informasjon om utviklingen over tid og dagens kulturmiljø. Den flotte stenmuren i havna viser at det har vært stor havneaktivitet.

Kabelvågmarkedet var en viktig handelsarene for hele landet fra det første i 1882 og til det siste ble avholdt så sent som i 1939.

Opplevelser
I Kabelvåg er det flere interessante attraksjoner i tillegg til kirka, Lofotmuseet, Espolin Johnsen Galleriet og Lofotakvariet. Lofotmuseet ligger der hvor det gamle Vågar var og tingstedet lå.

- Lofotmuseet ligger i kort avstand
- Skrei – opplevelsessenter om Lofotfisket er under bygging i Kabelvåg
- Lofoten Krigsminnemuseum i Svolvær havn
- Skulpturpark ved kirken i Svolvær
- Om sommeren er kirka åpen mandag til lørdag 9-18 og søndag 12-18
- Den gamle kirkestien mellom Svolvær og Kabelvåg er i dag merket tursti, som kan merkes som pilegrimsvandring om dette er ønsket lokalt.

Overnatting
I Svolvær er det flere hoteller og overnattingssteder som rorbuanlegg som kan være aktuelle som godkjente pilegrimsherberger. I Kabelvåg er det flere campingplasser med ulik type

overnattinger og et rorbusenter ikke langt fra Lofotmuseet. Det er også overnattingsmuligheter i Kabelvåg sentrum.

Infrastruktur
Fra Svolvær går det turer til Trollfjorden og ferge til Hamarøy. Det går også hurtigbåt til Bodø en gang om dagen. Det er gjestehavn både i Svolvær og Kabelvåg som er godt tilrettelagt. Både Svolvær og Kabelvåg har godt med butikker og spisesteder. Det er daglige hurtigrute/kystrute anløp sør og nord, hver dag, hele året.

Moskenes

Funksjon: Nøkkelsted med historisk betydning knyttet til Lofotfisket. Viktig knutepunkt sjøveien videre til Røst eller Bodø med fergeavgangr flere ganger om dagen hele året.

Kontaktperson lokalt: Lisbeth Eriksen, kirkeverge
(*lisbeth.eriksen@moskenes.kommune.no*), tlf. 92435809

Historie
Moskenes er et fiskevær i Lofoten. Moskenes kirke ligger i Moskenes sokn på stedet Moskenes i Moskenes kommune i Nordland. Kirka er ei korskirke i tømmer med 280 plasser, bygd i 1819. Kirka ble innviet 1. august 1821. Moskenes kirke ligger ikonisk til ved fergeleiet på Moskenes, godt synlig for de som kommer sjøveien til Lofoten.

Kirken ble restaurert på begynnelsen av 1960-tallet under ledelse av arkitekt Kirsten Wleügel Knutssøn. Restaureringsarbeidet ble ferdigstilt i 1964. I 2019 var Moskenes kirke preget av forfall og hadde et stort behov for reparasjon og vedlikehold. Moskenes kirkelige fellesråd fikk tildelt "Klimaskall-midler" utlyst av Riksantikvaren ifbm. Statsbudsjettet for 2020. Med disse midlene, egenkapital, tilskudd fra Moskenes kirkes venner og lån fra Moskenes kommune, kunne kirken renoveres. Ved 200-års jubileet i november 2021 fremstod kirken skinnende nymalt og flott, etter at råteskader var utbedret, tårn og tak renovert, takrenner og beslag lagt nytt.

Historien om «Blücher» er også historien om oberst Birger Eriksen. Under den tyske inntrengning like etter klokken 4 natten til 9. april 1940, tok han selv posisjon i Hovedbatteriet på Oscarsborg, for å påse at ilden fra de langsomtskytende kanonene i Hovedbatteriet ble mest mulig virksom. Birger Kristian Eriksen var født i Moskenes 17. januar 1875. Bysten av ham står foran Moskenes kirke.

Moskenes kirke, foto: Lofot-tidende

Olavsarv

Det stod et korshus/kapell på Moskenes allerede i 1564. det er ingen minner i dag som vitner om Olavsarv, men stedets betydning kan knyttes tilbake til middelalderen. Moskenes gård var et jektebruk, med rett til å drive jektefart med tørrfisk til Bergen. Både i Moskenes til Moskenes og til Reine kom mange såkalte «vårfeller» (fremmedfiskere) som leide seg inn i rorbuer. Tidlig på 1500-tallet ser det ut til at kirken hadde hånd om størstedelen av jektefarten til Bergen, en virksomhet som kunne gi stor fortjeneste. Mange av de mest velstående tiendebetalerne i 1521 var tilknyttet kirken, og erkebiskopen i Trondheim hadde store inntekter nordfra.

I 1589 var Flakstad og Moskenes en del av Lofoten prestegjeld, betjent av en "domestico sacellano" under soknepresten i hovedsoknet Buksnes. Ved reskript 6.7.1740 ble Buksnes (Lofoten) prestegjeld delt ved at de tre kapellaner som hadde hørt under kapellanen i Nidaros domkirke, skulle være soknepresterfor henholdsvis Buksnes, Borge og Flakstad prestegjeld. Det ble ved kgl. res. 6.8.1853 tillatt å innvie en hjelpekirkegård på Reine i Moskenes. Ved kgl.res. 9.11.1891 ble det tillatt å vigsle Reine kapell i Moskenes sokn. Ved kgl.res. 3.4.1908 ble det pålagt soknepresten å holde jordfesting 1-2 ganger årlig på denhjelpekirkegården som var opprettet på gården Bunesfjord i Moskenes. Det er for øvrig rikt med historie fra både «innersida» og «yttersida». De kjente fiskeværene Reine (5,3 km) og Å (5,2 km) ligger i nærheten, med både museer og tilrettelagte opplevelser.

Opplevelser

Fra fergekai ut til Å eller videre til Reine følger en E10 i dag, men en gang i fremtiden håper man på en gang- og sykkelvei på hele/deler av strekningen. I
Moskenes er det mange etablerte turmål og turstier, inkl. i Lofotodden nasjonalpark.
Menighetsrådet har uttalt ønske om å starte med åpen kirke (for Moskenes kirke) i 2024.

Overnatting/bespisning som finnes i området
Der er flere spisesteder på Sørvågen og Å, samt på Reine (Holmen Lofoten, Maren Anna, Restaurant Gammelbua, Havet restaurant, Bakeriet Å, Gadus, Anita's Seafood, Bringen kaffebar, Underhuset restaurant, Brygga restaurant, Tapperiet. Moskenes Camping legger rett ved fergeleiet.

Infrastruktur
Fra Vågan ankommer en med bil eller buss, eller egen båt. Det er ikke offentlig båttransport mellom Vågan og Moskenes. Det er gjestehavn både på Moskenes og Reine. Torghatten Nord har ferge Bodø-Moskenes og Bodø-Røst-Værøy-Moskenes og det er busstransport Å-Leknes og fly-fra til Leknes lufthavn.

Røst

Funksjon: Nøkkelsted som også forbinder Hålogalandsleia med den kommende Europeiske kulturruten Via Quirinissima. Sogner under Bodø domprosti. Det er daglige fergeanløp og flyforbindelse både til Leknes og Bodø.

Historie
Røst er en liten kommune med i overkant av 650 innbyggere i dag, med lange tradisjoner knyttet til Lofotfisket.

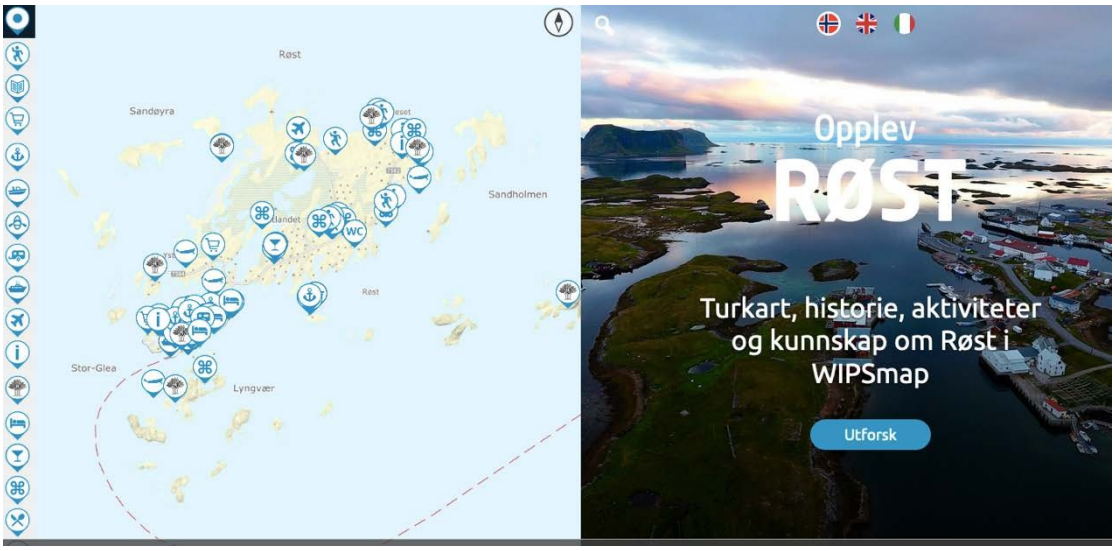
Kulturminner
Øya er rik på kulturminner knyttet til Lofotfisket, jordbruk og ærfuglrøkt, samt kulturminner helt fra vikingetidenmed gårdshauger. Det eldste kjente kirkestedet står med steinmurer igjen og er formidlet med informasjonsskilt. Det er sannsynligvis denne kirken Querini nevner i sin beretning. Querini var en italiensk handelsmann fra Venezia, som strandet på Røst i 1432 og han og hans mannskap ble tatt godt vare på av lokalbefolkningen. Vi kjenner hans histroorie godt fordi han skrev en beretning fra reisen, opplevelsene og returen til Venezia.

Røst er et kirkested fra middelalderen. Det skal også være funnet gjenstander fra vikingtid i området, noe som kanskje kan tyde på et tidligere hov i tiden før kristendommen ble innført. (Kulturminneplan for Røst 2017-2022).

Opplevelser
Det er flere tilrettelagte vandringer på Røst som kan tilpasses pilegrimsvandring. Visit Røst har utarbeidet et godt digitalt kart som gir oversikt over alle fasiliteter. Selv om Røst er flatt, er det ikke så lett å ta seg fram. Før i tiden var det bare svake stier, og man måtte "rette sin gang etter husenes beliggenhet, fleldens stilling eller endog kompasset." Andre hindringer, forteller han, var utallige småsjøer og innskjæringer av havet som ville sperre veien. Til stor glede og som et tegn på Røsts fremgang hadde samtlige på øya "i de sidste år anlagt en udmerket spaservei fra den ene ende av øen til den andre."

Håndbygde steinkonstruksjoner. Fjerner man seg fra de asfalterte bilveiene finnes spor etter da røstfolket kjempet mot de naturlige hindringene for ferdsel og laget veier. Dette er imponerende håndbygde steinkonstruksjoner som binder landet sammen.

Ei stor og flott spong er Tangsponga som ligger mellom Brasen/Ystnes og Klakken. Dette er den gamle veien til Ystnes. Tangsponga er den største steinsponga på Røst og har ukjent byggeår, men er utvilsomt fra før 1900, i følge kulturminneplanen for kommunen. Det er også rester etter eldre støer og små kaianlegg i området ved Tangsponga. Trolig har området nordvest for sponga vært en av adkomstene til den eldste kjente kirka på Røst, for dem som bodde i Storfjellet.

Overnatting
Røst har et godt utvalg av overnattingssteder som er åpne hele året.

Infrastruktur
Røst har flyplass med daglige avganger til Bodø og Leknes/Svolvær. Det er flere fergeavganger til samme steder hver dag. Fergen er gratis.

Bodø

Funksjon: Hålogalandsleias største nøkkelsted med tilrettelagt vandring mellom de tre kirkene. Europeisk kulturhovedstad i 2024, fylkeshovedtadbispesete og domprosti.

Kontaktperson lokalt

Kontaktperson vil være diakon Solveig Seines, Bodø domkirke, e-post: ss788@kirken.no, tlf +47 908 37 896.

Historie

Bodø fikk kjøpstadsstatus i 1816 og ble ble slått sammen med Bodin kommune i 1968 og overtok områder fra Sørfold i 1984, samt Skjerstad i 2005. På Hudholmen i Bodø ble det opprettet handel fra 1775, men det var i sildetida i 1860-70 årene at byen fikk sin første storhetstid. Bodø ble bombet av tyskerne 27. mai 1940 og hele byen lagt i aske. Etterkrigsarkitekturene er fortsatt godt ivretatt i deler av byen, som etterhvert har utviklet seg som forsvarsby, regionssenter, fylkeshovedstad, universitetsby og handelssenter i Saltenregionen med rundt 55 000 innbyggere.

Olavsarv

I Bodø Domkirke er det et eget Olavskapell til minne om hellig Olav, med årstallene 1030 og 1956 (kirkens innvielsesår) som dørdekorasjon. I Bodin kirke fra ca. 1240 er det både middelalder altertavle med St.Nikolas (som er skippere, fiskeres og pilegrimers helgen), og St.Christoffer (de reisendes helgen), og ei stor og innholdsrik altertavle fra 1670. I det en går inn i kirkerommet fra våpenhuset, kan en berøre pilegrimskorsetsom er kugget inn i høyre inngangssøyle og vitner om tidligere pilegrimsaktivitet i Bodin kirke.

Kulturminner

Bodin kirke er en middelalderkirke, datert til ca 1240. Området rundt kirka var et av de største og rikeste jordbruksområdene i Nord-Norge. Her regjerte fut og prest slik Petter Dass skriver om det ”Imellem dem skiller en eneste bekk.” Kirka har ei fin altertavle fra 1670. Her er alterbord og figurer fra middelalderen, blant annet St.Nikolas som er helgen for fiskerne, sjøfarerne og skipperne. Biskop Friis var sokneprest her 1742-1770. Han har gitt både lysekrone, dåpsfat og antependium, og han fikk malt altertavla. Han hadde også ansvar for alle de andre kirkene i Nordlandene i denne perioden og navnet hans finnes igjen på altertavler, prekestoler og messehakler i flere kirker i Nordland. Orgelet i kirka er fra 2003 og regnes som et av de beste barokkorglene i Norge.

Bodin kirke, foto: Sandra Persson, Den norske kirke

Bautasteinene på Vågøynes er datert til eldre jernalder og ble satt opp en gang mellom 500 f.Kr. og 550 e.Kr. Den største er ca 4,5 m høy. Kanskje hadde bautaene og området rundt en rolle som kultsted, et sted hvor datidens religiøse ritualer og seremonier ble utført. En annen tolkning kan være at de har hatt en funksjon som minnesmerker, eller kanskje de var reist som grensemarkører mellom gårdene. Steinene står på en haug og her er utsikt over det store jordbruksområdet og ned mot byen og fjorden. På Neskarhaugen, mellom bautasteinene og jernbanebrua, ligger det to gravhauger.

Bodin kirke ligger som et av kulturminnene på en kultursti (vandringssti) fra Maskinisten, langs Bodøelva og helt ned til Jektefartsmuseet. Her er det også tradisjon for å arrangere felles pilegrimsvandring 2. Pinsedag til Bodin kirke, for deltagere fra alle menighetene i byen.

Saltstraumen kirke, Tverlandet kirke, Kjerringøy kirke og Hunstad kirke: Åpent etter avtale, se www.kirken.no/bodo.

Opplevelser

Fra Løpsmark/Skivika på byens nordside finnes det turstier over Rønvikfjellet til kirkene i byen. Denne stien har vært brukt som kirkesti fra gammelt av. Dette finner vi spor av i stedsnavn i området: Kjerkskaret (mellom Løpsmark og Skivika), Kirkhaugen, Kirkeveien. Rønvik menighet har i mange år arrangert pilegrimsvandringer for elever i samarbeid med Løpsmarka skole langs denne kirkestien.

Ei pilegrimsrute i Bodø kan starte i havna og kommer en med ferge eller hurtigrute kan turen starte med å gå til Rønvik kirke. Rønvik er ei moderne arbeidskirke som er godt tilrettelagt for pilegrimer. Den er åpen i arbeidstida, har lystennested og en fin lidelsesvei som kan egne seg for ettertanke. Avstand fra hurtigrutekai er 1.6 km. Fra Rønvik er det 3 km til Maskinisten (lokalt turmål) hovedsakelig på asfaltert vei/fortau.
Fra Maskinisten er det godt preparerte turveier til Bodin kirke (2,5 km). Ikke langt fra Maskinisten treffer en på flere gapahuker med ildsteder som kan benyttes til spisepauser og en passerer også et treningsanlegg. Etter å ha passert jernbanebrua vil en kunne besøke Bautasteinene på Vågøynes.

Videre kan en følge elva nedover til riksveien, gå under riksveien hvor det også er lagt til rette for hvile på benker. En naturlig pilegrimssti vil gå over kirkegården til Bodin kirke. Utenfor kirka kan en pilegrim vise ærbødighet for steinen som er reist til minne over de som omkom på sjøen. Et besøk i kirka fra ca. 1240 byr på både middelalder altertavle med St.Nikolas (skippere, fiskeres og pilegrimers helgen), og St.Christoffer (de reisendes helgen), og ei stor og innholdsrik tavle fra 1670 er et must. I det en går inn i kirkerommet fra våpenhuset kan en berøre pilegrimskorset i høyre inngangssøyle for å forberede seg til besøket i kirka.

Veien videre mot jektefartsmuseet går på sti langs elva (ca 1km). Nedenfor menighetssenteret Kirkely kan en trekke frem diktet som Petter Dass skreiv om folkene som bodde på hver side av denne bekken:

> Nu vil jeg mig vende til Bodøens Strand,
> Der seer jeg en Præst og en adelig Mand
> At være to nærmeste Grander,
> Den eene Velbyrdig, den anden Vellærd, Saa
> seer man at HErrens og Gedeons Sverd Sig tit
> med hinanden beblander:
> Vor Amtmand, som Byder i Konningens Navn,
> Og Præsten, som taler Jerusalems Gavn, De
> begge det Gilgal bebygge;
> Imellem dem skyller en eniste Bek, GUd
> skylle dog ey deres Kierlighed vek, Giør
> dem i Samdrægtighed trygge!
> Naar Moses og Aaron staaer sammen hos Gud,
> Da gives der deylig Befalinger ud,
> Vor Herre velsigne dem begge!
> Den eene med Haanden, den anden med Mund,
> Til meenige Beste sit anbetroed Pund

I området ligger en av de mange fangeleirene som tyskerne hadde for russere. Det er satt opp en informasjonplakat om leiren. Dette var en slags utrydningsleir, hvor utgangen stort sett var døden. Like etter leiren ser en på høyreside Bodøgaard Kunst & Kultur. Her kan det være interessante utstillinger, og det er en særdeles interessant IKON-samling av russiske ikoner. Videre kommer en til friluftsmuseet i Bodøsjøen og jektefartsmuseet. Jektene var farkosten for transport for alle som ville komme seg mot Nidaros/Trondheim eller Bergen fra

tidlig middelalder til hurtigruta begynte å trafikkere kysten på 1800 tallet. Museet forteller om betydninga av jektene og tørrfisken.

Utenfor museet ned mot sjøen er fine områder for meditasjon og ettertanke, som enkeltpilegrim eller om en deltar i ei gruppe. Her kan det passe å trekke fram fortellinga om Olav Tryggvason og Raud den Rame. Sagaen forteller om en mektig jernalderhøvding, "Raud den Rame", som holdt til nettopp ved Saltstraumen:

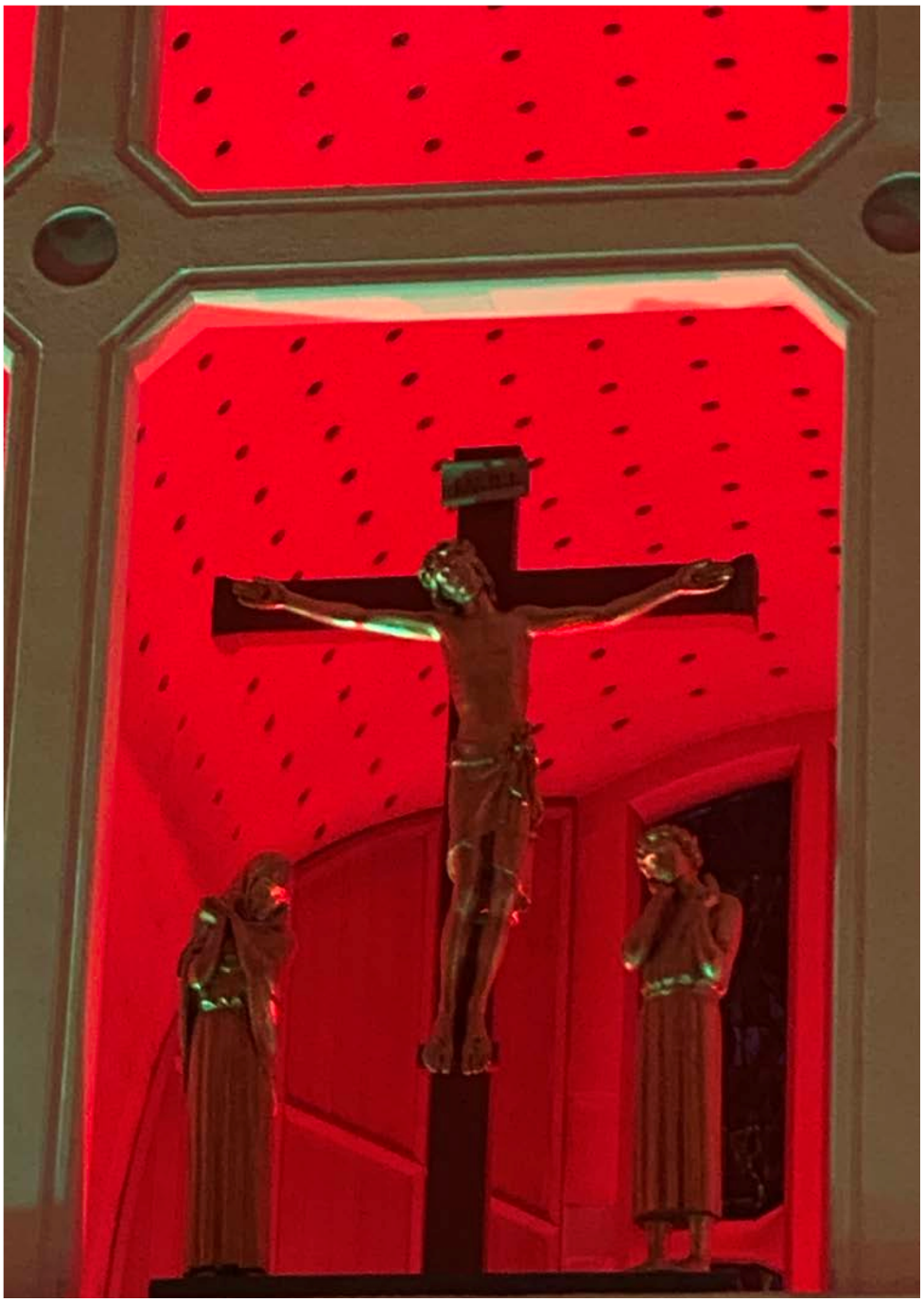
"Raud var grunnrik og hadde mange husfolk; han var ein mektig mann og hadde mange finnar i følget sitt når han trong det. Raud var ein stor blotmann og ein ovkar til å trolle..."

Høvdingen ved Saltstraumen hadde nok vunnet mye av sin posisjon og innflytelse gjennom kontrollen av den trange passasjen. Kanskje hadde trolldomskreftene sammenheng med kontrollen over malstrømmen? I alle fall minner dette oss om det militære overtaket som kontrollen over Saltstraumen gav. Når straumen var utgående var det vakthold godt nok. Sagaen forteller at Rauds banemann, Olav Trygvason, i dagevis ble hindret å seile inn fjorden:

"... han var meint på å fare inn fjorden og leite etter Raud; men det stod eit skremmeleg styggever og ein overhendig storm utetter fjorden. Kongen låg ei heil veke der, og same styggeveret held seg på fjorden."

Bodø by feiret 200 år i 2016, og er slik en relativt ung by. Byen ble bombet av tyskerne 27. mai 1940. Også kirka gikk med i brannen som fulgte. I 1956 sto ei ny kirke på plass på branntomta, en moderne og den gang svært omdiskutert kirke. I 1952 ble Hålogaland bispedømme delt, og Sør-Hålogaland bispedømme opprettet med grenser tilsvarende Nordland fylke. Kirka ble derfor planlagt og bygd som domkirke. Kritikerne mente den så mest ut som en kraftstasjon. Domprosten svarte da med å si at det var nettopp det kirka skulle være. I dag er katedralen særlig kjent for sitt kor- og musikkarbeid. Kirken har et frittstående klokketårn på 36 meter med et minnesmerke over Bodøs falne under andre verdenskrig. I 2013 fikk kirka nytt orgel. En orgelkonsert i denne kirka er en opplevelse. Altertavla er et stort glassmaleri av Kristi himmelfart, tegnet av kunstneren Aage Storstein og utført av glasskunstner Borgar Hauglid.

I Bodø domkirke er Kristusfiguren i korsgitteret utørt av Kristoffer Leidal, som også er kjent for sine utsmykninger av Nidarosdomen. Tone Thiis Sjetne har laget figurene Maria og Johannes som står på hver side av Kristusfiguren, også hun var billedhugger ved Nidarosdomen.

Kristusfigur fra Bodø Domkirke, foto: Hanne Jakhelln

Opplevelser

Det er etablert en Kultursti (vandringssti) fra Maskinisten (et kjent turmål i Bodømarka) langs Bodøelva og helt ned til Jektefartsmuseet, hvor Bodin kirke og den gamle kirkegården er stoppesteder (se beskrivelse over).

Veien fra Løpsmark over Rønvikfjellet og videre langs kirkeveien til Bodin kirke er også nevnt tidligere. Her er det merket sti fra Løpsmark skole gjennom Skivika og opp på Rønvikfjellet. Ved parkeringsplassen på Rønvikfjellet er det bord og benker for en rast. Derfra er det gode

stier inn i Bodømarka og opp til Keiservarden, som har navn etter keiser Wilhelm II av Tyskland, som besøkte fjelltoppen 19.juli 1891. Både fra Rønvikfjellet, og enda mer fra Keiservarden, er det nydelig utsikt mot Landegode, Børvasstindene og Lofotveggen. Fra Rønvikfjellet kan man følge vei eller sti mot Rønvik kirke, eller gå mot Bodin kirke langs veier og stier via Maskinisten (beskrevet over).

I gamle tider var det vanlig å ro og seile til kirken fra øyer og fjorder og i Bodøsjøen står det ei kirkebu i den gamle bebyggelsen utenfor Jektefartsmuseet. Den forteller om en gammel tradisjon og blei brukt til å kle seg om når kirkefolket landet på kirkestedet. Man kan vandre på en del av nevnte kultursti fra Kirkebua ved havet og opp til Bodin kirke.

Det er bymuseum i sentrum og Nordnorsk Kunstmuseum er under etablering. Skulpturlandsksap Nordland finner en på Moloen med Dan Grahams skulpturer. Det er utarbeidet egen skulpturguide for byen og i sommermånedene er det jenvnlige byvandringer i byens historie. Bodø har vært et kald krig hot-spot, og på Norsk Luftfartsmuseum og Bodø Krigsminnemuseum kan flere deler av byens historie utforskes.

Overnatting/bespisning som finnes i området
I Bodø finnes det et stort antall overnattingssteder og spisesteder, både vandrehjem og hotell. Se www.visitbodo.com

Infrastruktur
Mellom Bodø og andre nøkkelsteder (eksempelvis Gildeskål i sør og Hadsel, Vågan, Røst i nord) er det flere transportmidler med offentlig transport, både tog, fly, busser, bilferger og hurtigbåter. Se nærmere på www.reisnordland.no

Det er ei veldig godt tilrettelagt gjestehavn i Bodø sentrum med alle salags fasiliteter for båtførere.

Bodø domkirke ligger lett synlig i sentrum av Bodø og kan tjene som startsted for videre pilegrimsvandring. Ved Bodø domkirke vil det være informasjonsskjerm, der man kan finne ruten videre beskrevet mot Bodin kirke, andre kirker i byen, og også vise til reisen videre mot neste nøkkelsted, Gildeskål.

Kulturstien som Bodin kirke er med på er allerede skiltet, og pilegrimsmerker kan enkelt etableres på eisisternde stolper. Her tenker en å sette opp tilfredsstillende antall pilegrimsmerker langs stien når leden er godkjent. Dette kan gjøres på bygninger og på egne stolper langs stien, etter avtale med involverte parter (bygningseier, Bodø kommune, kulturminnemyndighet og lignende).

GILDESKÅL

Funksjon: Nøkkelsted med utvidet betydning. Regionalt pilegrimssenter ønskes etablert på kirkestedet i samarbeid med Nordlandsmuseet. Gildeskål kommune er en sentral initiativtaker til prosjektet Pilegrim i nord og Hålogalandsleia og har de siste årene vært prosjekteier og fremdriver av en godkjenning.

Gildeskål ligger i regionen Salten, sør for munningen av Saltfjorden. Den omfatter 513 kvadratkilometer av fastlandet som dekker området mellom Beiarkjeften og Storvika/Kunnsundet, samt fjelltraktene innenfor, den 103 kvadratkilometer store Sandhornøya og 658 andre øyer, holmer og skjær på i alt 49 kvadratkilometer. Kommunen grenser til Bodø i nordøst, Beiarn i øst og Meløy i sør og sørvest.

Kirkestedet i Gildeskål ligger på Inndyr-halvøya, sør for Bodø. Derfra har man utsikt til både øyer og skjær ut mot vest, blant annet de store øyene Fleina og Fugløya – og man kan så vidt skimte de flate Arnøyene ut mot nordvest. I nord troner det tusen meter høye Sandhornet. Bak kirkestedet skygger Sundsfjellet for utsikten mot øst, og i sør ligger kommunesenteret Inndyr noen kilometer unna. Området består i dag for det meste av gamle gårdsbruk og sommerhus. Riksvei 838 knytter Inndyr og Sund nord for Gildeskål sammen, og passerer mellom kirkestedet og Sundsfjellet øst for kirken. Inndyr har en del villabebyggelse, butikker, skole og så videre.

Gildeskål kirkested, foto: Gildeskål kommune

Historie

På selve kirkestedet står gammelkirka fra 1100-tallet, samt en nyere kirke fra 1880tallet som ligger nærmere havet, presteboligen fra 1750-årene (antakelig påbegynt allerede i rundt 1620), diverse stabbur, uthus og kirkegården. Områdene rundt består av utmarksbeite, trær og berg ned mot havet. Middelalderkirka ligger omtrent 250 meter fra havet, og ligger ikke på noen dominerende topp. Prestegården, som ligger på en gammel gårdshaug på en berghammer, dominerer mer i landskapet enn hva kirken gjør. Kirken ligger innerst i dalsøkket opp fra Tiendebuvika. Området rundt er i dag tett bevokst, men dalsøkket opp fra Tiendebuvika er fortsatt åpent, med fri sikt ned til havet. Når kirken ble reist på 1100-tallet, befant strandlinjen seg ca. 43 meter høyere her enn i dag, slik at avstanden mellom havet og kirken var mindre, samt at Tiendebuvika fungerte bedre som havn enn den gjør i dag (Stige 2014:100).

Kirken var utsatt for en brann før jul i 1710 og framstår nå slik det var for over 300 år siden. Med et autentisk inventar fra 1713 framstår kirken unik i norsk sammenheng. Mellom de gamle murene får du historien om kirkeskikker, trosliv og folkeliv gjennom hele åtte århundrer. Her er også helgentradisjoner fra den katolske tid, representert ved kirkens vernehelgen, som sannsynligvis er St.Thomas av Canterbury. Ved kirka ligger den gamle kirkegården med mange gamle gravminner, hvor du blant annet kan lese om ”den for sannhed forhadte og forfulgte lærer” og ”den agtede ungkarl” som døde før han fikk sin ”elskerinde”.

Den eldste omtalen av den senromanske steinkirken på bnr. 1 av (gnr. 26) Gildeskål prestegård var i 1589 (Gildeskaalens kircke, Thr.R. 81). Sognet var derimot nevnt allerede i 1432 (Gildaskala sokn, AB 91). Morten Stige (2014:120) mener kirken ble påbegynt mellom 1130 til 1160 engang. Kunsthistorikeren Lena Liepe (2001) foreslår at kirken ble reist i andre halvdel av 1100-tallet, i likhet med kirkene på Herøy og AlstahaugMiddelalderkirka ligger tett inntil en bergkam hvor prestegården nå står og dominerer i landskapet. Under prestegården ligger det en gårdshaug som ikke er undersøkt, men som kan gi et pekepinn på at det har vært et tidligere tun her hvor kirken ble reist. Enkelte forskere spekulerer også i om at det var her den eventuelle gildehallen stod, eventuelt at gårdens langhus ble brukt som hov og samlingssted (Stige og Ekroll 2014).

Inndyr, et par kilometer sør for kirkestedet, var i senmiddelalderen en storgård, deretter lensherresete på 1600-tallet og ble lenge referert til som Inndyrgodset (Coldevin 1996). Her, i området som man nå kaller Gammelgården, er det funnet steinfundament til flere hus og en stor rundhaug, i tillegg til flere gjenstander som er datert til mellom 1000- og 1600-tallet

44 (Simonsen 1962:11). Det er også funnet en gårdshaug nærmere havet på Gammeltunet. Man kan også regne med at mye av fornminnene er gått tapt i forbindelse med gårdsbruk og ikke minst utbyggingen av kommunesenteret Inndyr man kjenner til i dag. Veien til kirkestedet og Sund går for eksempel i dag ukritisk rett over tunet til Gammelgården. Rett sør for Inndyr, ved Inndyrsvågen, finnes det en odde som heter Skeineset og like ved ligger Skeinesvika[2].

Gildeskål kommune kan by på en variert og vakker natur som spenner fra hav til fjell. Fugløya og fjellet Sandhornet er kjente profiler; Sandviksanden og Storviksanden byr på lange, hvite sandstrender.

Kommunen har etter hvert fått flere verneområder med ulike kvaliteter: sjeldne og rødlista planter som flueblomst og marisko, skogvern, havstrand og lundekoloni. Fjellområdene som grenser til Beiarn og Meløy er foreslått som ny nasjonalpark. Her er spennende karstlandskap, flotte fjelltopper og mange fiskevann.

Kulturlandskapet på Gildeskål kirkested er et høyt skattet friluftsområde både for lokalbefolkninga og regionen. Hageanlegget på kirkestedet, bakkene mot sjøen og svabergene i fjæra og kaia er friluftsområder for å vandre, nyte, hvile, spise, og bade.
Kai og flytebrygge gir tilkomst fra sjøen, og skjerming fra Prestskjæran gir smult farvann for småbåter, padling og fiske fra land. Dessuten kan kirkestedet være utgangspunkt eller mål for vandring langs fjæra og opp på fjellet til Sundsvann og Sandnestinden. Gammel beitedrift har etablert mange stier i terreng som er skjerma for tekniske inngrep av alle slag, noe som gjør at en bare kort vei fra kirkestedet kan oppleve urørt natur og «villmark»

Som andre steder i landsdelen og på kysten kan kommunen by på spektakulær natur, med øyer, fjorder og fjell, midnattssol, nordlys, storm og uvær. Kommunen har de beste forutsetninger for å tilby lett tilgjengelige opplevelser i naturen med både ro og harmoni og dramatikk og spenning. Av spesielle naturfenomener kan nevnes Langsanden på Sandhornøy, flygesanden på Nordfugløy, strender i Storvik og på
Sørfugløy og ikoniske fjelltopper som blant andre Sandhornet, Memaurtinden, Hagtinden, Høgstjerna og Skjeggen. Grottesystemene i Greft, på Forstranda og på Oppsal er også interessante. Viktige severdigheter knyttet til historie, kultur og arkitektur er Ureddplassen, Den glømda staden med Thaihuset og gammen, Molybdengruvene på Oterstranda, Kystfortet på Nordarnøy, naturhuset på Mårnes og Fordypningsrommet i Fleinvær.

Olavsarv

[2] 2 Storli; s 44.

Det er lite skriftlige kilder som forteller om at det har vært pilegrimsferd fra Gildeskål til Nidaros. Fisk har imidlertid vært eksportvare også fra Gildeskål, og tiende til erkebiskopen i Nidaros skulle også avleveres herfra. Det er derfor ikke usannsynlig at mennesker som har vært i handelsfart sørover fra Gildeskål i middelalderen også har dratt til Nidaros for å besøke St Olavs skrin.

Koplingen til erkebiskopen i Nidaros må ha vært der, all den tid at kirken gjennom middelalderen var bekjent av prester som var underlagt ham. Det er gjort funn av pilegrimssegl i Trondenes, noe som også viser at det har vært en kopling mellom Nord-Norge og Nidaros, uten at det kan dokumenteres direkte hvilken forbindelse det har vært mellom kirken i Gildeskål og Trondheim.

Flere (skriftlige) kilder:

- Olav Engelbrektsons jordebok (det meste av Trøndelag).
- Aslak Bolts jordebok 1432: Oversikt over Nidaros erkebispedømmes jordegods og eiendommer. På pergament. ○ Trondhjems Reformats 1589: En kommisjonsrapport over lokalkirkelig økonomi i Trondhjems Stift, forelagt Christian IV. Prestegjeldene i Møre og Romsdal, Trøndelag, Nord-Norge, Jemtland og Herjedalen. Gir oversikt over administrativ inndeling også.
- Tiendpengeskatten / Tiendpenningeskatten: En ekstraskatt pålagt av Kristian II i 1521-22. Folk ble pålagt å betale en tidel av all fast og bevegelig formue i skatt.

Kulturminner
Kulturlandskapet rundt kirketunet er uberørt av nyere utbygging. Gravhauger, gamle steinstøer og den gamle kirkestien er eksempler på kulturminner i området. Fra kirkebakken er det en storslagen utsikt mot øyer og skipslei – og i landskapet finnes en rik og spennende flora, blant annet med en rekke orkidearter[3].

Middelalderkirka ligger tett inntil en bergkam hvor prestegården nå står og dominerer i landskapet. Under prestegården ligger det en gårdshaug som ikke er undersøkt, men som kan gi et pekepinn på at det har vært et tidligere tun her hvor kirken ble reist. Enkelte forskere spekulerer også i om at det var her den eventuelle gildehallen stod, eventuelt at gårdens langhus ble brukt som hov og samlingssted (Stige og Ekroll 2014).[4]

[3] Gildeskål kirkested – historisk perle på Nordlandskysten! (nordlandsmuseet.no)

[4] KIRKENE I LANDSKAPET En analyse av årsak til beliggenhet for de seks middelalderske steinkirkene i Nordland, med hovedvekt på Gildeskål gamle kirke, Renate Cecilie B. Sandvik Masteroppgave i Arkeologi Institutt for Arkeologi, Konservering og Historie UNIVERSITETET I OSLO Mai 2016. s. 44.
Se også Morten Stige og Øystein Ekroll; Gildeskål gamle kirke. Marmorkirka ved Nordvegen, Fagbokforlaget 2014; I august 2013 ble det holdt et forskningsseminar ved Gildeskål kirkested, hvor blant annet historikere, kunsthistorikere, et par arkeologer, geologer og jeg selv var invitert, for å utforske kirkens plassering og oppkomst. Det er ikke gjort tidligere forskning av stedet. I 2014 kom boken Gildeskål gamle kirke - Marmorkirka langs nordvegen ut hvor Morten
Stige og Øystein Ekroll er redaktører, som presenterer teoriene som kom fram på dette forskningsseminaret

De arkeologiske funnene som er gjort på kirkestedet kan i grunn deles i tre konsentrasjoner. Den omfattende gårdshaugen under prestegårdsbygningen, gravhaugene og enkelte løsfunn. Gårdshaugen ved prestegården i Gildeskål er ikke utgravd, og det er i grunn bare én av gravhaugene som er arkeologisk undersøkt. Gravhaugen inneholdt flere funn som ble datert til vikingtid (Nicolaissen 1885:12-13). Denne gravhaugen er en av mange som ligger på bakkekammen ned langs skipsleia, og som strekker seg både nordover til Sund, og sørover til Inndyr og forbi. Enkelte gravhauger er også blitt fjernet i forbindelse med husbygging og åkerpløying gjennom årene, noe som løsfunn av blant annet øks tyder på (Simonsen 1962:13). Det skal ha ligget en gravhaug i innmark tett ved våningshuset på prestegården, som nå er borte. 110 meter nord for denne ble en jernøks fra vikingtid funnet i 1951. 20 meter nord for funnstedet sees også restene av en meget ødelagt gravhaug i innmarken vest for veien (Simonsen 1962[5]:13). De nærmeste kjente gravhaugene i dag ligger omtrent 200 meter unna selve middelalderkirkebygningen[6].

Da det i 2017 skulle anlegges ny parkeringsplass nord for hovedkirka på Gildeskål ble det avdekket fem stolpehull, som kan tolkes som spor etter jernalderhus. Det ble også funnet en annen struktur som en ikke kan fastslå funksjonen til, samt spor etter senere anlegg. Et prøveuttak er datert til 255-415 e.Kr., og det gjør funnet til den eldste dokumenterte gården i Gildeskål. Funnet er ikke tydelig avgrenset, og verken 8 orientering eller størrelse kan fastslås. Denne bygninga har altså opphav i romertida, og mye tyder på at storgårder som Mårnes, Arnøyene, Inndyr og Forstranda ble etablert på denne tida. En gård forstår vi som helårsbosetting med permanente bygninger, åkre og skille mellom innmark og utmark. De tidligste gravfunnene er fra tida etter, mens det er spor etter svedjebruk, altså midlertidig bosetting, fra bronsealder eller steinalder i Mevik, Høgsetdalen og Sørarnøy[7].

På Sandhornøya i nord, Inndyr i sør og Fleina, Fugløy og Arnøyene i vest er det også funnet store konsentrasjoner av gravhauger (Berg 1983[8]). Spesielt på Nord- og SørArnøy. Her har man funnet over 30 gravhauger fra jernalderen. Haugene på gården Gildeskål strekker seg fra ca. 2-10 meter i diameter. Storhauger finnes derimot nord på øya Femris like over sundet fra Gildeskål, og Mårnes på Sandhornøya like ved. På Inndyr ligger en langhaug på 31 meter, og Kjelling, litt lenger unna, har en langhaug på hele 41 meter (Storli 1985[9]:180).

Dokumenterte eldre veifar

På grunn av beliggenheten til Gildeskål middelalderkirke er det god grunn til å regne med at den viktigste måten å komme seg til kirkestedet på var på havet. Det er likevel stier i landskapet som man må anta at menneskene har benyttet for å komme seg til kirke, både fra Beiarn, over Sundsfjordsfjellet, fra Mellomsandnes samt fra Sund og Inndyr. Deler av det

[5] Simonsen, Povl 1962 Funn og fortidsminner i Gildeskål og Beiarn, i Antikvariske registreringer i Nord- Norge, nr. 2. Tromsø

[6] Ibid s. 44

[7] Forprosjektrapporten s 7

[8] Berg, Oscar 1983 Gårdene i Gildeskål. Hvor gamle er de? I Gildeskålboka - årbok for Gildeskål, nr. 3, s. 7-11. [9] Storli, Inger 1985 Håløyghøvdinger. Om grunnlaget for og vedlikeholdet av høvdingmakt i jernalderen, med vekt på Sør-Salten. Mastergrad i arkeologi ved Universitetet i Tromsø.

som nå er riksveien fra R17 mot Inndyr til Sund og videre fra Horsdal mot Våg kan man regne med også baserer seg på gamle veier. Det er konstruert en vei som nå kalles kirkestien som vil være merket løype fra innkomst ved hav på Inndyr i det som man nå søker om å få godkjent som merket vei i framtidens pilegrimsrute mot Gildeskål. Det arbeides videre med å videreføre stien mot nord fra Gildeskål til Sund, samt at man i neste omgang også ser for seg å knytte dette sammen med en vei man tenker skal gå fra Horsdal til Våg og koples på den etablerte Blix-stien som befinner seg der.

Samisk tilknytning

Man regner vanligvis med at den samiske tilknytningen for befolkningen i områdene som tilhørte Gildeskål prestegjeld var pitesamer. Pitesamer er en gruppe blant

samene i Norge og Sverige. Det som skiller pitesamene fra andre samer er først og fremst språket og geografien. Navnet pite kommer fra Sverige og ble en betegnelse på de samene som bodde ved Piteälven, på den tiden svenskene delte inn samene i forskjellige samiske grupper etter de store dalførene i Nord-Sverige. Deres tradisjonelle bo- og reindriftsområder strekker seg fra Arvidsjaur og Arjeplog i øst (Sverige) til Saltenfjorden i nord, sørsiden av Saltfjellet i sør og helt vest til kysten (Norge). Trolig har pitesamene brukt hele dette området i større utstrekning enn det de har gjort de siste to hundre år. På grunn av politikken som har vært ført i forhold til pitesamene både i Norge og Sverige har de fleste blitt bofaste, noe som også ble sett på som at de oppgav det samiske.

I 1905 ble grensen mellom Norge og Sverige stengt. Som følge av dette fikk pitesamene valget om hvilket land de ville bo i. Å flytte rein over grenselinjen måtte opphøre. Dette førte igjen til at det både på norsk og svensk side ble oppdelt nye reindriftsdistrikter. Siden den nye politikken førte til at de var for mange som drev med rein, ble nordsamisktalende samer fra Karesuando tvangsflyttet til de ledige områdene i det pitesamiske området. De pitesamene som ble bofaste mistet etter hvert sitt eget morsmål. I tillegg til at politikken også begrenset bruken av språket. Ofte brukes begrepene fornorskning på norsk side og forsvenskning på svensk side om denne politikken[9].

I den gamle kirka i Gildeskål hadde samene sin egen inngang. De bakerste kirkebenkene er også forbeholdt «lapper og beiarværinger» (beiarværingene var på den tiden også stort sett samer som var blitt bofaste). Utenfor kirkegården ved Gildeskål middelalderkirke finnes det ei spesiell grop som kalles for «lappgrøvva», den ble brukt som fellesgrav for samene.

I 1724 ble det oppført et Finnekapell i Beiarn med hjelp av Thomas von Westen for å misjonere blant samene der.

[9] Pitesamer – Wikipedia

Det er etablert kontakt med det Pitesamiske senteret i Beiarn bla for å klargjøre veier og fotefar som har vært benyttet for å komme seg fra Beiarn mot Kjelling og over fjellet mot Storvika. Gildeskål menighetsråd bestemte våren 2021 at det skulle legges til rette for bruk av pitesamiske ledd i gudstjeneste i Gildeskål sokn. Oversettelsen er foreløpig ikke verifisert av Samisk kirkeråd.

Opplevelser

KULTURATRAKSJONER – Skilting etc

- Gildeskål kirkested, merkestein ved Gildeskål middelalderkirke
- (Fotefar mot nord) Fotefar mot nord – Google My Maps. Bilde må endres!
- Kirkestien fra Inndyr til Gildeskål (tekst lages til skilt ved kirkestiens begynnelse etter krysset mot Øya)
- Rødgården, Inndyr
- Pilegrimsherberge (Eddastua)
- Gravhauger langs kirkestien
- Gildeskål gamle kirkegård med unike gravstøtter og gravminner
- Digitale vandringer Vis kartet (vandringen.no)
- Avstikker på stien; Universelt utformet sti som går til Andklakken
- Unik flora og geologi (Finne steder å merke. Et skilt som sier noe om «Mari gullsko», «St Olavs bolle»)
- Hålogalandsleia - verdens nordligste pilegrimsreise - Nord-Norge % % (nordnorge.com)
- Gildeskålkjelen (avstikker fra Storgjerdet kirkegård i Landskapsvernområde) ca 30 min
- På prestkaja; Flaggstang som angir «velkomst» sjøveien. Flaggstengene er kjøpt, ligger ved Kirkekontoret
- Salmon senter på Øya
- Bjørnar Thoresen spørres om andre kulturbygg/attraksjoner langs leden - Horsdal; Sandhornet Sandhornet, utsikt mot Helgeland og Lofoten
- Sandhornøy kapell (Veikirke som har nøkkelboks og boks med stempel som kan gjøres tilgjengelig for pilegrimer)
- Blixbautaen ved sjøen (Våg)
- Blixtunet med kafe (lager lokal møsbrømlefse) og byste av Elias Blix
- (Avstikker; Eldhuset på Mårnes)
- (Avstikker; Sandhornøya med Mårnes (Nausttunet), Langsanden ved Sandnes, Gravhauger på Sandhornøya/ Lekanger eller Våg? /Gravhauger på SørArnøy (24 stk)
- (Avstikker; Sør Arnøy – overnatting, bespisning, Fortet med digital vandring)

- (Avstikker; Fleinvær – Furdypningsrommet – The Artic Hadeaway) - (Avstikker; Sørfugløy)
- (Avstikker; Turtenhagen i Làkho nasjonalpark, Der er det også hytter som kan leies. Det er fiskevann der og ved Storviksskaret)
- (Avstikker; Komme med Hurtigruta til Ørnes)

INNHOLD PÅ KIRKESTEDET/LANGS LEDEN

- Pilegrimsgudstjenester m. omvisning; mottak av pilegrimer som kommer sjøveien (kan bestilles). Ansvarlig Kirkekontoret/presten
- Regelmessige pilegrimsgudstjenester gjennom hele sommeren. Saura, Sørarnøy, Kirkestedet,
- Daglige omvisninger; organiseres av Nordlandsmuseet, 18. juni – 15 august
- Kafe i Brurstua/prestegården; organiseres av Nordlandsmuseet
- Formiddagskonserter; organiseres av kantor
- Olsokstevne/uke; organiseres av kirkekontoret og Gildeskål kommune - Utstilling på låven
- Kafe på Blixtunet
- Midtsommertreffet på Inndyr
- Markeder på kirkestedet (Sommer og jul)
- Konserter gjennom året i kirkene
- Middager på prestegården; Feitetisdag, Barokkaften, Lokal mat; Boknafisk/Klippfisk (Bacalao)/Laks/Kortreist lam/svin
- Lokale produkter som kan promoteres; Gildeskål/Beiarn; Ost fra Beiarn og Misvær, Kjøttprodukter fra Beiarn, Reko-ringen sjekkes ut, Brimo fiskeforedling AS på Reipå

Infrastruktur

Gildeskål ligger i kort avstand fra Bodø. Enten man ankommer Bodø med fly eller tog er Gildeskål tilgjengelig med hurtigbåt eller buss. Med bil eller sykkel går veien via Saltstraumen, langs Nasjonal turistvei Helgelandskysten, FV17, eller kystriksveien.
Hvis man er på reise gjennom Gildeskål anbefales det å ta veien rundt Sandhornøya. Avkjørsel i Nord finner en på Kjøpstad, i sør ved Skaugvoll og da passerer man Gildeskål kirkested etter 8 km. Det er også muligheten til å oppdage øyriket med hurtigbåt fra Våg eller fra Inndyr.

Det er hurtigruteanløp både på Ørnes og i Bodø. Fra Inndyr kai kan man gå lands kirkestien, eller en kan sykle/kjøre bil langs veien mot Sund.

Det er etablert et servicehus med toalettanlegg mellom Gildeskål hovedkirke og Gildeskål middelalderkirke som er åpent for besøkende hele døgnet.

Det er etablert en liten parkeringsplass (for 12 biler) nord for låven ved Prestegården. Det er i påvente av ny regulering parkering ved Gildeskål hovedkirke.

Overnatting
Det er laget egne brosjyrer for steder å få mat og overnatting i kommunen.næringsutvikling.

1. Blix tunet – formidler Petter Dass sin historie og har god servering og aktiviteter i sommermånedene
2. Eddastua – overnatting og selvhushold på Inndyr
3. Kirkestedet har sommerkafe
4. Heimsjyen har kafe og overnatting på Inndyr
5. Cool cabins og Følvika globes er spennende overnattingsmuligheter
6. Coop-Inndyr, Spar på Våg, Kafe i prestegården Kirkestedet (sommersesong), Blix-kafeen på Våg (sommersesong)

Støtt POI

Funksjon: POI som ligger i hurtigbåtleia og er et naturlig stoppested for opplevelse av fiskerihistorie, jektefart og handelsted langs kysten. Støtt kan øgså være et hvilested for å gjøre reisen lengre. Det er mange opplevelsestilbud, overnatting og bespisning. Kan vurderes som nøkkelsted senere.

Historie
Støtt er et gammelt handelssted som har vært stoppested for jektefarten i mange årtider og har en betydelig historie som fiskevær og handelssted. Her lå fiskerne og ventet på været før overfarten til Loften eller returen til Helgeland. I dag drives stedet av Støtt Brygge som har historisk overnatting, matservering basert på lokale råvarer, tilrettelegging for både grupper og enkeltreisende.

Foto: Kathrine Sørgaard

Lokale vandringer
På land er det tilrettelagte opplevelser med guida turer, sykkelutleie, kajakk, leie av fiskebåt eller vandring på egenhånd.

Kulturminner
Øya har mange kulturminner fra nyere tids fiskerihistorie og bunkers fra andre verdenskrig. Det er også en privat museumsutstilling med fiskeværets historie.
Støtt har et rikt fugleliv med gode muligheter til fugletitting. I 2002 ble deler av Støttværet naturreservat. Her kan du blant annet se: trane, ørn, falk, ugler og svaner.

Det er ikke kirke på Støtt.

Overnatting
Overnatting og bespising finnes på Støtt Brygge, www.stott.no

Infrastruktur
Fra Bodø og Meløy når du Støtt med Hurtigbåten. Det er daglige anløp til fastlandet med hurtigbåten Nex1, som går i rute mellom Bodø og Sandnessjøen. I ukedagene kan en også benytte den lokale hurtigbåten til intern transport i Meløybassenget. Det er en svært god gjestehavn på stedet og Støtt er et viktig ankringspunkt for å søke ly for vær og vind før ferden går videre nedover langs Helgelandskysten.

Funksjon: Nøkkelsted og forbindelse til nøkkelstedet Meløya som har særlig historisk betydning. Ørnes har daglige hurtigrute/kystrutanløp sørover og nordover hele året og er kommunesenter.

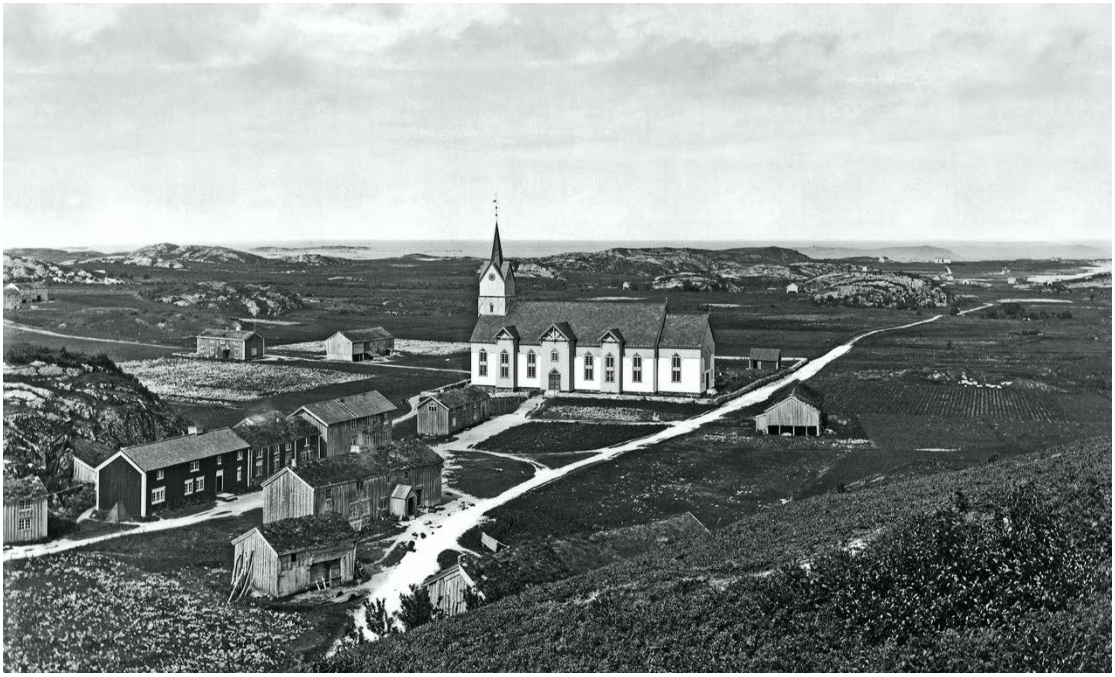
Historie
Meløya er ei øy utenfor Ørnes hvor adelsslekten Benkestok på 1500-tallet hadde sitt sete i Meløygården. Stedet har lang historie som maktsenter i regionen og hadde stor betyning frem til Ørnes etter hvert overtok som kommunesenter.

Kulturminner
Rundt Ørnes er området rikt på kulturminner fra jernalder med høvdingsete, gravfelt på Skogreina, gårdshauger og tunalegg på Øysund.

Meløy kirke på nøkkelstedet Meløya var tidligere hovedkirke i sognet og ligger i tilknytning til Meløygården, et rekketun som i dag består av åtte bygg . Dette er kommunens tusenårssted. En antar at det har vært ei kirke på Meløya siden 1300 tallet. Altertavle, kalk, prekestol, messehagler og lysekrone ble reddet ut da en senere kirke brant i 1703. Den nye kirka ble revet og solgt på auksjon i 1868. og det ble da funnet rundt 70 kister under gulvet, helt tilbake til 1741. Den nye kirka ble bygd i 1868 og står den dag i dag. Den er en av landets største langkirker i tre.

I Meløygården antas det at adelsslekten Benkestok hadde sitt hovedsete i middelalderen og det er et va få adelsseter vi kjenner til i Nordland. Den siste i slekten som satt som eier av hele Melø Gaard, var Ermegaar Trondsdatter Benkestok som døde i 1695. Adelsfamiliens gods og gull ble imidlertid ødelagt under en brann i 1687. Trond Jonssøn Benkestoks signetring finnes fortsatt den dag i dag. Nye bygninger ble satt opp, og fra omkring 1850 var Meløygården sentrum for den offentlige myndigheten i hele kommunen. Da hadde både lensmann, kommunestyre og andre offentlige organer sine lokaler her.

Byggene var organisert som et fellestun, og på det meste skal det ha bestått av 13 bygninger. I dag består tunet av i alt 7 bygninger, om man regner med Meløy sparebanks bygg fra 1925: Almuestua (kommunelokalet), Kjeipen (også kalt Helgesenhuset, hvor bl.a. kirkekaffen ble drukket på søndagene), Tostrupgården (Øverstua), Nerstua (Andreassenhuset), Anders Larsa-huset (Hybelhuset, bl.a. bruk t som bolig for rekepillerskene til Meløy Fiskeindustrier på 1960-tallet), Dybvikhuset (Borterstua) og Banken (brukes i dag som arkiv for eldre lokalhistoriske skrifter fra hele kommunen). (kilde meloy.kommune.no).

Fra ca 1850 var Meløygården sentrum for den offentlige myndigheten i hele kommunen. Her hadde både lensmann, kommunestyre og andre offentlige lokaler. På kirkesøndag vrimlet det av folk i området. Slik vi i dag kjenner Meløygården er det et fellestun med syv bygninger foran kirken. Området rundt er rikt på kulturminner og Meløygården ble valgt som kommunens Tusenårssted. I dag er det «Stiftelsen for vern av Meløygården» som eier de fleste bygningene. En del av dem er også i privat eie, men inngår som en del av fellestunet. Stiftelsen er nå inne i en fase hvor de prøver å få mer aktivitet i Meløygården. Det er blant annet tanker om å utvikle nærings- og kulturaktiviteten i tunet. Ved å pusse opp bygningsmassen ønsker stiftelsen å bevare det som et viktig samlingspunkt for lokalsamfunnet (meloya.no).

Opplevelser

Meløy bygdemuseum ligger like ved Hurtigrutekaia på Ørnes og har sommeråpent. Det er utarbeidet kulturhistorisk løype for vandringer på Meløya, med informasjonsskilt ved en del av kulturminnene.

Infrastruktur

Det går ferge til Meløya fra Ørnes eller Vassdalsvik (langs Kystriksveien). Det er overnattingsmuligheter på lokal turlagshytte, Fjellheim, og rikt med naturopplevelser og muligheter for stillhet og kontemplasjon.

Hurtigruten har anløp på Ørnes og der finner du overnattingsmuligheter på Ørnes hotel før turen kan legges ut til Meløya.

Selsøyvik og Gjerøy

Funksjon: Nøkkelsted med sidespor til Gjerøy med hurtigbåtanløp, nordgående og sørgående NEX, lokal hurtigbåtrute i Rødøy, fergeanløp med tilknytning til kystriksveien.

Kontaktperson:

Ann Karin Arntsen, *ann.karin.arntsen@rodoy.kommune.no*, tlf 75098008

Selsøyvik handelssted: Tone Hammersvik Olsen, tlf. 908 50 765

Historie

Selsøyvik handelssted er et levende handelssted på Helgelandskysten. Midt i den gamle "Nordfahrleia", like nord for Polarsirkelen, ligger handelsstedet idyllisk til i Selsøyviksundet. I den lune vika dukker husklyngen fram, - stolte bygninger i rødt og hvitt. De eldste husene er over 200 år gamle og alle er fredet av Riksantikvaren

Den gamle landhandelen er i daglig drift, det samme er båtekspedisjonen. Om sommeren er det livlig i småbåthavna og det hender turistskipene som trafikkerer Helgelandskysten legger inn et stopp her.

I 2000 ble Selsøyvik Gamle Handelssted valgt til Rødøy kommunes Tusenårssted, og i 2008 fikk Handelsstedet storfint besøk da kongeparet besøkte øya.

Kulturminner

Rødøy kommune ligger midt i Nordlandsleia og har en lang og begivenhetsrik historie. Raudeyar er nevnt som eget skipsrede allerede tidlig i middelalderen, og var ett av tre prestegjeld på Helgeland. Senere i middelalderen var Helgeland delt i to halvfylker; Herøy og Rødøy.

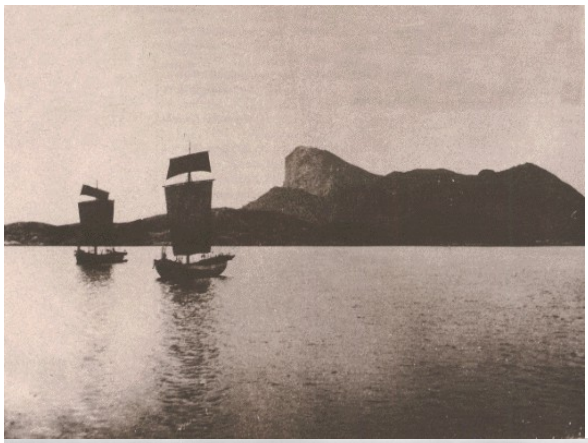
I Rødøy ligger øyene som perler på en snor og her krysser en også polarsirkelen. Det er ikke kirke på Selsøyvik. På Rødøya finner vi Rødøy kommunes hovedkirke, som er en åttekantet kirke fra 1885 på Rødøya i Rødøy kommune, Nordland fylke. Byggverket er i tømmer og har 700 plasser. Kirken er en av Nordlands største. En kirke på Rødøy er nevnt i *Aslak Bolts jordebok* fra 1432 og ble bygget en tid før det uten at nærmere tidspunkt er kjent.

Rødøy kirke, Rødøy kommune, Nordland. Foto: Anders Beer Wilse (1938), fra Norsk Folkemuseums samling i Digitalt museum.

Selsøyvik handelssted er fredet av Riksantikvaren og etter omfattende restaurering er mange av bygningene tilbakeført til sitt opprinnelige utseende fra slutten av 1700tallet. I 1777 fikk handelsstedet gjestegiverbevilling. Med sin lange historie som handelssted, jektefart og fiskeeksport var Selsøyvik et viktig stoppested for fiskere og handel langs kysten.

Jekter for fulle seil på Rødøyfjorden. Båter til kai ved Selsøyvik 19001910

Overnatting/ bespisning

På Selsøyvik handelssted kan en overnatte i Hovedhuset og Rødstua. Her kan en også handle i butikken og besøke sommeråpen kafé. På Helgelandsidyll kan en også overnatte i «glampingtelt» eller i leilighet. Det er også mulig å overnatte på andre steder i kommunen og ta dagsturer til Selsøyvik.

Fra gjestehavna i Selsøyvik

Opplevelser

- Selsøyvik handelssted og historien rundt
- Merket løype til Breiviktinden (egen turbrosjyre). Denne kan tilrettelegges som pilegrimsvandring
- Tur til gapahuken. Denne kan tilrettelegges som pilegrimsvandring - Leie båt og fiske
- Leie kajakk
- Padletavle med forslag til padleruter

- Fridykking
- Frisbeegolf

Infrastuktur

Til Rødøy kommune og Selsøyvik kan en reise med nordgående NEX fra Sandnessjøen og sørgående NEX fra Bodø. En kan også reise rundt i Rødøybassenget med lokal hurtigbåt, NEX og ferge tilknyttet Kystriksveien. Fra Mo i Rana kan du ta buss til Tonnes og deretter ta hurtigbåten "Gjerøy" derifra. På Selsøyvik er det også gjestebrygger for besøkende som kommer med egen båt, åpen dagligvarehandel og muligheter for bunkring for båtfolket.

Gjerøy

Funksjon: POI med hurtigbåtanløp, nordgående og sørgående NEX, lokal hurtigbåtrute i Rødøy, fergeanløp med tilknytning til kystriksveien. På Gjerøy bor det ca 60 personer.

Kontaktperson:

Ann Karin Arntsen, *ann.karin.arntsen@rodoy.kommune.no*, tlf 75098008

På Gjerøya, Stig H. Monsen, *stigmons1@gmail.com* 99370941

Historie

Gjerøya er beskrevet i skriftlige kilder allerede på 1200- tallet. Gjømma på Gjerøya er nevnt som Gjarðeyjar-Geymi, i den islandske fornaldersoga Halfs saga ok halfsrekka, 'soga om Halv og kjempene hans', som er regnet for å væra fra 1200-talet, men hevder å ha handling frå mye eldre tid. Navnet har trulig sammenheng med verbet gjemme, og sikter da til at det er lett å gjemme seg med skip i denne havna, fordi det er høye berg mellom havna og skipsleia, samtidig som det er enkelt å komme inn dit fra leia. Er du interessert, kan du lese mer her: https://eldar-heide.net/onewebmedia/PDFer/Spr%C3%A5k/Heide%202013,%20j%20Giardeyiar%20geima.pdf

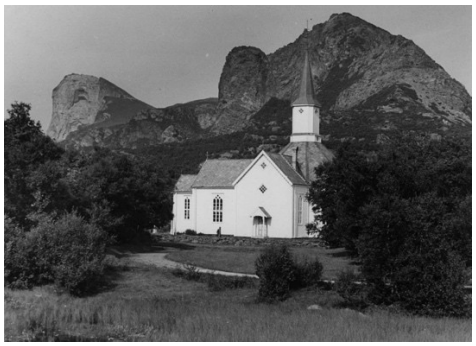
Du kan også søke på Youtube på Mellomalderhamna Gjømma. Der vil du finne en interessant film av Eldar Heide.

https://www.youtube.com/watch?v=KaELaQw5Pg8

Kulturminner

Rødøy kommune ligger midt i Nordlandsleia og har en lang og begivenhetsrik historie. Raudeyar er nevnt som egen skipsled allerede tidlig i middelalderen, og var ett av tre prestegjeld på Helgeland. Senere i middelalderen var Helgeland delt i to halvfylker; Herøy og Rødøy. I Rødøy ligger øyene som perler på en snor og her krysser en også polarsirkelen.

På Rødøya finner vi Rødøy kommunes hovedkirke, som er en åttekantet kirke fra 1885. Byggverket er i tømmer og har 700 sitteplasser. Kirken er en av Nordlands største. En kirke på Rødøy er nevnt i *Aslak Bolts jordebok* fra 1432 og ble bygget en tid før det, uten at nærmere tidspunkt er kjent. Dette var en stavkirke.

På Gjerøyhamn, over sundet for Lyngvågen kafé kan du besøke Jonny. Her finner du en nydelig besøkshage, salgsutstilling i Losviklåven og et privat museum i den gamle lensmannsgården. *Her* er en reportasje fra NRK «Der ingen skulle tru at nokon kunne bu». Jonnys hage og Gjerøyhavn samt Lyngvågen Kafe kan du også finne på Instagram. Du kan også finne kafeen på FB.

Olavsarv

På Gjerøy ble det i 2021 funnet en middelalderring, trolig fra 13-1400 tallet. Den ligger i dag hos Tromsø museum. Ringen er av forgylt sølv med initialene IHS, latinsk for Iesus Hominum Salvator som betyr «Jesus, menneskenes frelser». Det er så langt gjort fire andre funn av

slike ringer i Norge, men ingen har vært i like god forfatning som denne. Det er trolig at denne ringen er båret av en katolsk prest.

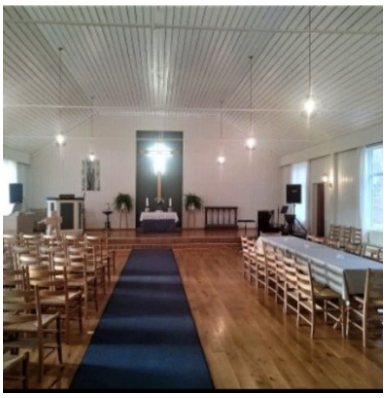
En interessant betraktning omkring ringen er at erkebiskop i Nidaros, Aslak Bolt var i Rødøy i 1432 på sommeren. Her var han med et stort følge på 2 skip med 100 mann på hvert skip. Han og følget hans var og besøkte 5 kirkesteder langs leia og de var så langt nord som til Gildeskål. På nordtur traff de blant annet følget til den berømte Querini som i 1432 rak i land på Røst. Querini var da på sørovertur.

Gjerøy var Den katolske kirkes eiendom og sannsynligheten er stor for at de har vært på land her og sett til sine besittelser. Siden ringen sannsynligvis har vært eid av en høyt oppe i det klerikale systemet kan den teoretisk sett ha vært båret av erkebiskop Aslak Bolt selv. Ringen er funnet i eldgammel åker som heter Badstu åkeren. Kanskje har de vært i badstu her og slik mistet ringen.

Kirke

På Gjerøy kan du besøke Rødøy Frikirke, som kan åpnes ved behov for besøkende, hele året. Menigheten har også et eget menighetshus med kjøkken som har bra kapasitet. Der er et også dusj og toalett og mulighet for enkel overnatting i sovepose. Menigheten i Rødøy ble stiftet i 1893. Her er det jevnlig gudstjenester og kirkelige handlinger. Det sies at det også skal ha stått et korshus på Gjerøy i katolsk tid.

Fra kirken på Gjerøy

Overnatting/ bespisning

Det er mulig å leie samfunnshuset hvis du har behov for overnatting. Her har du tilgang til kjøkken, dusj, og Wi-Fi. Sovepose, sengetøy, mat og hygieneartikler er man nødt til å ta med selv.
På Lyngvågen Kafé kan du spise god hjemmelaget sjømat og overnatte. Fra det tidligere fiskemottaket på Gjerøya, serverer den lokale fiskeren og kokken Jim, tradisjonsmat fra havet: Fiskeburger, hvalburger, bacalao og stekte torsketunger, for å nevne noen av matrettene. De aller fleste sitteplassene er utendørs på kaikanten. Det er også mulighet for bespisning inne. På Lyngvågen Kafe har du også tilgang til toalett, dusj og vaskerom.

Det er også mulig å leie overnatting på Airbnb.

På øya er det butikk som er åpen daglig.

Opplevelser

- Lyngvågen kafé
- Merket løype til Gjerøyfjellet (egen turbrosjyre). Denne kan tilrettelegges som pilegrimsvandring. Gjerøy er ca 10 kvadratkilometer. Det er ei veldig frodig øy med veldig mange flotte havner, sund og strender som man kan oppleve på en slik tur.
- Turløype over Manna (Denne kan tilrettelegges som pilegrimsvandring) - Gjerøyhamn med Losviklåven galleri, museum og visningshage.
- Padletavle med forslag til padleruter. Mulighet for å leie kajakk og paddleboard.
- Kirke og menighetshus der en kan ha en stille stund og tenne lys.
- Gode muligheter for fridykking.
- Mange vakre strender.
- Utleie av sykler.
- Mulighet for leie av seilbåt.
- Treningsstudio
- Mulighet for å være med på fisketurer med ørne-garanti.
- Du kan også se Gjerøy fra luften, filmet med drone. Søk etter Gjerøy på You tube.

Infrastruktur

Til Rødøy kommune og Gjerøy kan en reise med nordgående NEX fra Sandnessjøen og sørgående NEX fra Bodø. En kan også reise rundt i Rødøybassenget med lokal hurtigbåt og ferge tilknyttet Kystriksveien. Fra Mo i Rana kan du ta buss eller bil til Tonnes og deretter ta hurtigbåten "Børtind" derifra. Gjerøy er et godt utgangspunkt for øyhopping med dagsturer til Rødøyløva, Hestmannen, Selsøyvik, Nesøya og Myken. Det er også mulighet for Rib-turer til idylliske Nordfjorden, Nord-Norges svar på Geiranger og som er en del av Saltfjellet Svartisen nasjonalpark.

På Gjerøy er det også flere gjestebrygger for besøkende som kommer med egen båt. I havna til Gjerøy båtforening er det gjestebrygge i tillegg til gjestebrygge hos Lyngvågen kafe. Vi har også Øyra Slip og mekaniske verksted på øya om pilegrimer i egen båt måtte ha behov for service og hjelp. Der er det også gjestebrygge. Det er også gjestebrygge i Lunvika ved fergeleiet.

Sandnessjøen - anløpshavn

Funksjon: Hurtigruteanløp/hurtigbåthavn/fergested og knutepunkt mot Dønna og Alstahaug. Sandnessjøen er ikke utpkt som nøkkelsted, men er viktig innfallshavn for pilegrimer som kommer med offentlig transport.

Ved Sandnessjøen kirke kan det etableres boks for ekstra stempel av pilegrimspasset.

Dønnes

Funksjon: Nøkkelsted med særlig interessant middelalderhistorie. Ankomst kan skje med egen båt eller med ferge fra Nesna eller med bil/buss fra Herøy om en kommer sørfra. Dønnes ligger på øya Dønna i Dønna kommune som har en stor utstrekning.

Historie

Dønna er den største øya på Helgeland med Dønnamannen som dominerer landskapet på den store øya. Det luftige fjellet med sine høye, skarpe tinder fra den siden, er et flott syn

selv fra avstand. Men bak fjellet åpner øya seg opp i et vakkert kulturlandskap, delt opp av lange, slake landeveier, fjorder og bukter, og fine turfjell og friluftsområder.

Dønnes kirke er middelalderkirke fra 1200 -tallet med en særegen historie som formidles av Dønnes Gård. Dønnes Kirke tilhørte godset fram til i 1796. På slutten av 1600-tallet ble det bygd et gravkammer i tilknytning til kirken. Her ligger 22 balsamerte kropper av familiene Tønder og Coldevin, et unikt vitne fra en betydningsfull slekt.

Dønnes kirke, foto:Dønnes gård

Opplevelser

På Dønna finner man også Skulpturlandskap Nordland sitt Dønnaverk. Verket er laget av Cildo Meireles fra Rio de Janeiro og bærer tittelen «While You weight 19762009». I Dønnes bibliotek er det en døgnåpen utstilling om Ole Rølvaag som har skrevet mange romaner om utvanderer til Amerika og var professor ved St. Olavs college i Minnesota, hvor det i dag er et memorial library over hans verker.

Infrastruktur

Det er fergeanløp fra Sandnessjøen flere ganger om dagen og hurtigbåt som anløper daglig.

Det er etablert gjestehavn og fra Nord Dønna båtforening går det asfaltert vei som kan følges sørover. Etter 1,7 km. kommer man til Snekkevik skole. Skolen er Dønnas første fastskole og ble bygd i 1836. Både dikter John Klæbo, forfatter Ole Edvard Rølvaag og biskop Anton Chr. Bang har vært elever ved skolen. (Biskop Bang er blant annet kjent for å ha forestått kroningen av kong Håkon VII i Nidarosdomen i 1906.) Videre går man 1,9 km til man kommer til Dønnes kirke. Det er mulig å bestille omvisning i kirken.

Bespisning og overnatting er mulig på det nærliggende Dønnesgodset i turistsesongen eller på Nordvika Gamle Handelssted. På Dønnes Gård kan du bo i historiske omgivelser som daterer tilbake til 1200-tallet. På tunet finner du også en storslått engelsk landskapspark med lysthus, og Utedassen Gårdsbutikk hvor du får tak i lokale produkter fra Dønna. Rett fra gårdstunet kan du gå Dønnes natur- og kultursti på 20 minutter opp til toppen av Dønnesfjellet for å få en slående utsikt til Helgelandskysten i alle retninger.

Herøy

Funksjon: Nøkkelsted med særlig interessant middelalderhistorie og middelalderkirke. Prestegården er i dag museum som formidler regionens fiskerihistorie og embetsmannshistorie som er særskilt viktig.

Foto: Visit Helgeland

Historie

Herøy kirke er fra 1100 tallet og bygd i romansk stil (i tillegg til de vi finner på Dønnes og Alstahaug), og kalles gjerne Helgelandskatedralen. Kirken er den største av de tre middelalderkirkene i området. En forskjell fra de øvrige to er at den har apsis og ikke løkkuppel. Kirkestedet har lang historie og Petter Dass sine forfedre hadde tilhold på Herøy.

Prestegården ble bygd i 1780-årene og benyttes fortsatt som presteboig. Herøy museum ligger like ved kirken og kan også tilby omvisning i kirken.

Kulturminner

De største attraksjonene er middelalderkirken og prestegården. Herøy har en håndfull forhistoriske kulturminner, men relativt få i forhold til nabokommunene. En del gjenstandsfunn fra vikingtid er imidlertid gjort, blant annet i området ved prestegården. På Hjartøya nordøst for Nord-Herøy kan det tenkes å ha vært en gravplass i eldre jernalder. Plasseringen og utformingen av gravminnene her er i alle fall ganske typisk for 400- og 500-tallet e. Kr., men røysene det er snakk om kan også være eldre eller yngre. Det er dessverre ingen gjenstandsfunn herfra som kan belyse dateringen med større sikkerhet.

Herøys middelalderkirke er automatisk fredet i medhold av Kulturminneloven. Tre bygninger på prestegården (presteboligen, «borgstua» og stabburet) er dessuten vedtaksfredet.

Prekestol Herøy kirke, foto: Hanne Jakhelln

Opplevelser

Herøy bygdesaming formidler den lokale kulturhistorien og embetsmannshistorien i området. I sommermånedene er det mange aktiviteter ved museet og muligheter for å leie robåt og sykkel. Området er kjent for å være et kajakk paradis og det er utleie av kajakker flere steder.

Overnatting

Det er muligheter for bespisning og overnatting rett i nærheten av Herøysundet Marina. Det går ferge til Herøy fra Søvik ca 10 km utenfor Sandenssjøen eller Hurtigbåt fra Sandnessjøen sentrum.

Infrastruktur

Herøy bygdesaming og kommunenes turistinformasjon ligger samme sted. Ved Herøysundet Marina som ligger 800 meter fra Herøy kirke er det en gjestehavn. Det er også etablert gjestebrygge like nedenfor museet, som er 100 meter fra kirken.

Båtpilegrimen kan legge kursen mot Herøysundet i Herøy kommune. Dersom en seiler på innsiden av Dønna følger en på en måte de 7 søstre. Seilasen fører en forbi Hestad kirke og støtten over Norges første lutherske biskop – Mester Geble Sørensen – som ble født på Teigstad i Dønna.

Ferger til fra Søvik flere gange rom dagen. Fergen er gratis.

ALSTAHAUG

Funksjon: Nøkkelsted med særlig interessant middelalderhistorie og formidling av Petter Dass, opplevelse av Petter Dass museets særegne arkitektur og muligheter for lokal vandring. Det er Hurtigrute/kystrute anløp på sør og nord hver dag, hele året i Sandnessjøen. Fra Sandnessjøen er det xx km

Historie

Alstahaug kirke er en aktiv menighetskirke med gudstjenester, kirkelige handlinger og konserter hele året. Også den anslås å være bygget rundt 1200, muligens siste halvdel 1100. Kirken har som de andre middelalderkirkene gjennomgått flere ombygginger, både på 1800-tallet og på 1960-tallet. De eldste delene er bygget i nøye tilhogd kleberstein. Middelalderarkeologer har påpekt at det er sjeldent den gamle korbuen er bevart i sin opprinnelige form og størrelse i middelalderkirker som har blitt utvidet. Sammen med altertavlen fra 1630-tallet gjør dette den eldre delen av Alstahaug kirke til et unikt kirkerom. Side om side med kirken ligger Petter Dass-museets helårsåpne hovedbygg, som rommer både utstillinger om dikterpresten, kafé og museumsbutikk. Petter Dassmuseet tilbyr omvisning og bespisning til individuelle gjester i sommersesongen, og til grupper på bestilling året rundt.

Opplevelser

Side om side med kirken ligger Petter Dass-museets helårsåpne hovedbygg, som rommer både utstillinger om dikterpresten, kafé og museumsbutikk. Petter Dassmuseet tilbyr omvisning og bespisning til individuelle gjester i sommersesongen, og til grupper på bestilling året rundt.

Alstahaug kirke er den tredje av middelalderkirkene du som pilegrim på Helgeland kan besøke. I Alstahaugvågen ligger to kommunale flytekai, hvor både små og større båter kan legge til (dagsbesøk gratis, døgnpris kr 100,-). Når du ankommer Alstahaug fra sjøen, er det bare en kort spasertur (300 m) opp gjennom prestegårdstunet som i dag utgjør en del av Petter Dass-museet, til kirken.

Alstahaug kirke; foto Hanne Jakhelln

Infrastruktur

Fra ferjeleiet på Søvik fortsetter vandringen sørover på Alstenøya. Pilegrim Helgeland arbeider med å kartlegge mulighetene for å merke en sti mellom utfartsområdet Søvikskaret og kirkestedet Alstahaug, men foreløpig er Fylkesvei 17 det beste alternativet for denne etappen. For å slippe unna litt av trafikken og asfalten på hovedveien i retning Alstahaug, anbefaler vi at man sykler eller går på den gamle veien forbi boligfeltet på Søvikmoen, Mønsåsveien. Etter nærmere 2 km kommer man ut på FV17, og følger denne ca 2,5 km mot Alstahaug. Like ved veien passerer man Belsvåg gård, som for 200 år siden var hjemmet til den første biskopen i Nord-Norge. Da Mathias Bonsach Krogh ble biskop på begynnelsen av 1800-tallet, var det det mektige og historiske kirkestedet Alstahaug som ble valgt som bispesete.

Fra hovedveien er det bare drøyt 500 m langs Alstahaugveien ned mot kirkestedet, forbi prestegårdstunet som i dag utgjør en del av Petter Dass-museet, til kirken.

Tjøtta

Funksjon: Nøkkelsted med særlig interessant middelalderhistorie og aktivt forskningssenter på biologi i dag (Bioforsk).

Historie

Tjøtta er også et eldre kirkested, men de eldre kirkebyggene som har stått her er i dag borte. Det siste ble revet etter en brann i 1843. Dagens kirke ble oppført i naturstein i 1851.

Tjøtta gård er restene av det store gamle Tjøttagodset. Her residerte Hårek på Tjøtta rundt år 1000. I sagalitteraturen blir Hårek beskrevet som en av de mektigste høvdingene i Hålogaland. Etter hvert ble Tjøtta-godset kirkas eiendom, før det ble kongens eiendom ved reformasjonen. Senere gikk godset over på private hender, og slekta Brodtkorb eide godset fra 1767 til 1930. Da kjøpte Landbruksdepartementet eiendommen og etablerte Statens stamsæd og saueavlsgård her. Siden 1970-tallet har statlige virksomheter drevet forskning på dyr, dyrka jord og utmark her på Tjøtta.

Kulturminner

Tjøtta gård er restene av det store gamle Tjøttagodset. Her residerte Hårek på Tjøtta rundt år 1000. I sagalitteraturen blir Hårek beskrevet som en av de mektigste høvdingene i Hålogaland. Etter hvert ble Tjøtta-godset kirkas eiendom, før det ble kongens eiendom ved reformasjonen. Senere gikk godset over på private hender, og slekta Brodtkorb eide godset fra 1767 til 1930. Da kjøpte Landbruksdepartementet eiendommen og etablerte Statens stamsæd og saueavlsgård her. Siden 1970-tallet har statlige virksomheter drevet forskning på dyr, dyrka jord og utmark her på Tjøtta. Til gårdsmiljøet hører også det gamle kirkestedet, og Tjøtta kirke. Her har det stått flere kirker gjennom tiden, muligens først en stenkirke, så senere ei mindre steinkirke. Den siste ble revet etter en brann i 1843, og dagens kirke ble oppført i naturstein i 1851.

Tjøtta sovjetiske krigsgravplass og Tjøtta internasjonale krigsgravplass, et sterkt og viktig minnested. Den sovjetiske gravplassen er hvilested for om lag 8000 av totalt 13 000 sovjetiske krigsfanger som etter 2. verdenskrig ble funnet omkommet i NordNorge. Etter

først å ha blitt gravlagt i nærhet av fangeleirene hvor de ble funnet, ble levningene etter disse i 1951 samlet her på Tjøtta. Ved siden av den sovjetiske krigsgravplassen ligger en internasjonal krigsgravplass. Denne ble anlagt til minne om norske, sovjetiske og tyske statsborgere som mistet livet i det som må regnes som Norgeshistoriens største skipsforlis. Over 2500 mennesker omkom da det tyske lasteskipet MS Rigel fullastet med krigsfanger ble angrepet og senket av allierte fly like ved Rosøya vest for Tjøtta. I 1970 fikk om lag 1000 av de omkomne sin grav her på den internasjonale gravplassen.

Overnatting

Tjøtta Gjestegård: Den ærverdige gjestegården fra 1800- tallet ligger i naturskjønne og historiske omgivelser på Tjøtta, omtrent 40 km fra Sandnessjøen langs FV17.

Infrastruktur

Fra Offersøy fortsetter turen sørvestover mot Tjøtta. Etter 4,5 km kommer man til Krigsgravplassene ligger bare ca 3 km nord for tettstedet Tjøtta, med Tjøtta kirke som siste stopp på denne pilegrimsvandringen. Siste del av vandringen kan du velge om du i stedet for å gå langs fylkesveien kan gå langs Alstahaug kommunes Fotefar mot nord-sti gjennom kulturlandskapet mot Tjøtta gård.

På Tjøtta finner du det meste du måtte trenge innenfor gåavstand, både dagligvarehandel, overnatting og spisesteder. I tillegg kan man benytte anledningen til å besøke både grendesamling og kunstgalleri, etter avtale eller ved annonserte åpningstider i sommersesongen.

Tjøtta kirke, foto; Hanne Jakhelln

Olavskilden i Sømna (Vennesund)

Funksjon: Nøkkelsted med særlig interessant Olavsarv

7-800 meter sør for ferjeleiet i Vennesund i Sømna ligger den legendariske Sankt Olavs kilde. Det sies at vannet fra kilden skal ha legende virkning. Løypa er ca 1 km lang og 22 moh.

Olavskilden i Vennesund er Norges nordligste olavskilde. Sagnet sier at Olav Digre Haraldsson en gang skal ha vært i beit for vatn da han og hans følge kom seilende forbi der. Kongen skal da ha bedt til Gud, med det resultat at det spruta opp vatn fra berget. Og fra den dag skal vatnet fra denne kilden ha hatt ei legende virkning. Dette er en av de få olavskidene som ble jevnlig besøkt og brukt for helsebot, nesten helt opp til vår tid, det vil si til 1840-åra.

Turen starter ved Vennesund Camping, rett ved ferjeleiet (fv.17). Her finner en merket løype videre. Du paserer en rasteplass og Skulpturlandskap Nordland (skulpturen «Hai – Ku – Badekar» av Dorothy Cross). Frem til hit er stien tilrettelagt for rullestolbrukere. Videre går løypa langs sjøen i grensa til Skårfjellet Naturreservat hvor det er fredet vegetasjon.

Siste del av turen kan være krevende på grunn av store steiner og bratt stigning opp til Olavskilden (22 moh).

I Olavskilden henter Olav Rune Ertzeid hellig vann til dåpsseremonier.
FOTO: OLE-CHRISTIAN OLSEN / NRK

Brønnøysund

Funksjon: Nøkkelsted som stoppested for Hurtigruten/Kystruten. Brønnøysund har daglig anløp av Hurtigruten/kystruten. Lufthavn med daglige flyvninger nord og sør med Widerøe

Historie
Brønnøysund er en kystby omgitt av særegen natur som Torghatten, Vegaøyene og Sømna. Det er et gammelt handelssted og trafikksnutepunkt . I 1240 angrep Hertug Skule innbyggerne i Brønnøuy. Det er registrert at det var prest fra Brønnøy tilstede på kirkemøtet i 1321. Brønnøysund var ladested fra 1923 til 1964. Byen utviklet seg utover 1900-tallet som et handels og trafikknutepunkt sør på Helgeland. Torghattens
Dampskibsselskap ble etablert i
1913 og er fortsatt en viktig bedrift i Brønnøysund.

I 1988 krasjet et Widerøe-fly i Troghatten under innflyvning til brønnøysund og alle 36 om bord mistet livet. I Brønnøysund kirke finnes det et minnesmerke over hendelsen.

Kulturminner

Brønnøy kirke er en korskirke i stein, som ble gjenreist i 1870 med utgangspunkt i ei middelalderkirke som tidligere hadde stått på stedet. Fra slutten av 1100 tallet Kirken har et minnesmerke over de som mistet livet i Torghatten-ulykken.

På Tilrem, like utenfor Brønnsøysund, er det en klosterruin, St. Knustruinen som er verdt et besøk. Ruinen ble oppdaget i 1930-årene og avdekker at kirken hadde vært 10,2 m bred og kanskje 17 m lang, som er på størrelse med Alstahaug kirke. Kirken skal ha vært bygget i kleberstein og har trolig ikke stått lenge. I griunnmuren til Brønnøy kirke er det funnet skikt av kleberstein fra ruinene.

St. Knutskirke ruinene, foto: Brønnøy historielag.

«Den første stenkirken som er omtalt her i distriktet, er en kirke bygget av kleberstein tidlig på 1100-tallet på storgården Tjalgarheim (Tilrum). Kanskje sto det en trekirke her tidligere. I Harald Hardrådes saga fortelles det om kong Olav Kyrres hjemkomst etter farens død ved slaget ved Stamford Bridge i 1066. Videre om to venner av brødrene Skule Kongsfostre og

Kjetil Krok. Sistnevnte hadde stått fremst i Olav Kyrres hird. Etter hjemkomsten i 1067 reiste han nordover til Hålogaland. Kongen fikk til et godt giftermål til ham og overlot ham den gamle lendemannsgården Torgar. Og fra ham er det kommet mye storfolk, sier sagaen. Siden man intet vet med sikkerhet kan man jo tenke seg at Kjetil Krok kan ha vært i lederskap av den norske skipshjelpen til kong Knud under felttoget mot William Erobrebren, og av den grunn var med å bringe St. Knutsnavnet til Helgeland. (Kong Knud den hellige ble drept av røvere i St. Albans kirke i Odense 10. juli 1086. Våren 1095 ble liket tatt opp og lagt i en stensarkofag ved alteret, og våren 1100 ble knoklene lagt i et helgenskrin i den nye St. Knuds kirke). Stenkirken på Tilrum kan ha vært bygget like etter dette, og Kjetil Krok kan kanskje ha stått for å få den bygget. Han kan også i den forbindelse ha viet kirken til den danske kong Knud den hellige. Om dette er kirken som i Aslak Bolts jordebok av 1432 omtales som «St. Knudskirken i Harm», er de lærde ikke enige om» (bronnoyhistorielag.no)

Opplevelser

Fra Brønnøysund kan en velge å ta en avstikker til Vegaøyene og oppleve verdensarven basert på 10 000 års tradisjon rundt ærfugl. Torghatten er et kjent fjell med sagn som er knyttet opp mot flere av fjellene i nord (Vågakallen, Hestmannen, De syv søstre, Torghatten og Lekamøya) som er beskrevet i Trollfjell i nord.

Overnatting

I Brønnøysund er det mange mulgiheter for overnatting og reisen kan fortsettes direktet il Trondheim, med Hurtigruten/Kystruten via Rørvik, eller legges opp med flere stopp med hurtigbåt langs kysten nord i Trøndelag.

Det er flere overnattingssteder både hoteller, campingplasser, Hildurs Urterarium, Torgarhaugen Gjestehus og sjøhus i nærheten.

Brønnøysund har et godt utvalg av spisesteder og flere har fokus på lokale råvarer og matopplevelser.

Infrastruktur

Brønnøysund ligger langs riksvei 17 (Nasjonal turistvei Helgelandskysten/Kystriksveien). Det er daglige hurtigrute/kystruteanløp nord og sør, hele året. Bussforbindeler er det til Namsos, Grong (der Nordleden starter), Mosejøen og Sandnessjøen.

Hurtigbåten går daglig til /fra Sandnessjøen og det er ferge og hurtigbåt til Vega. Flyplassen ligger rett utenfor byen med avganger til Bodø, Mo i Rana, Sandenssjøen, Trondheim og Oslo.

Funksjon: nøkkelsted med hurtigruteanløp og særlig interessant middeladerhistorie i Nærøysund

Kontaktperson lokalt*: Stine Barstad Holm, enhetsleder kultur Nærøysund kommune, stine.holm@naroysund.kommune.no, telefon 47687648*

Historie
Da Olav Haraldson mistet livet i krigen på Stiklestad, ble liket fraktet til kongsgård på Lade, senere fraktet opp til Kristkirken, et år senere undersøkte de liket som var nesten uendret, dette så de som et mirakel. Pilgrimmer begynte snart å oppsøke hans grav, de hørte at graven kunne gi helbredelse. Nidaroskatedralen ble realisert og i Nidaros kunne du kjøpte de olavkrukker, en såkalt relikviekrukke, en krukke fylt med salve.

Olavsbrønnen inne i katedralen ble det nye renselsesstedet.

I Nærøysund er det gjort funn av 10 relikviekrukker, det er på gården Ulsund 1 krukke, på gården Berg 2 krukker, på gården Gravset 3 krukker, på gården Stangrind 1 krukke og på gården Løvøy er det gjort funn av 1 krukke. I gamle Nærøy er det gjort funn av 1 krukke på gården Fjær og 1 krukke på gården Strand. Disse krukkene er funnet i gardshauger, knyttet til gården.

Krukkene representerer pilegrimsvandringer, fra Nærøysund til Nidarosdomen; mange gikk for å søke helbredelse eller de ha var blitt «dømt» til pilegrimsferd for å søke tilgivelse for ulike (døds) synder.

Det er funnet segl fra ytre namdalen 1374 som ønskes benyttet som lokalt stempel i pilegrimspasset

Kulturminner
Nærøya kirke, eller Nærøykirka, er en overbygd kirkeruin fra 1100-tallet, middelalderen. Kirken brant ned i 1848 og ble etter det lite brukt, men Nærøya kirke og Nærøya er i dag kulturminne for Nærøysund kommune og en av viktigste kulturminneområdene i Trøndelag. Øya og kirka er kun tilgjengelig med båt. Nærøya er også Nærøysund «fotefar mot nord».

Sør-Gjæslingan er flere øyer ut mot Folda. Fiskeværet var i sin tid et av de største sør for Lofoten med opptil 4000 menn og kvinner samlet i høysesongen.
Nærøysund: Middelalderkirke, vertskap, sommeraktiviteter, skrevet Nærøykirkas histore, årlig DKS

Opplevelser
Rørvik kirke, åpningstider: man-fre: 10-15, lør/søn: stengt utenom gudstjenester.

Nærøykirka er åpen hele døgnet. Ankomst til øya etter avtale med driver. Øya og kirka er kun tilgjengelig med båt. (se https://www.facebook.com/naroyaas). Historiske steder i nærheten: Nærøya, Sør-Gjæslingan, Salsbruket

Det arrangeres en årlig skreifestival i mars og Nærøyseminaret i juni, som har et steds- og kulturhistorisk perspektiv.

Nærøy gamle kirke, foto: Hanne Jakhelln

Overnatting:
Rørvik Kysthotell, Nærøysund rorbuer, Marøy Camping, div Rorbuer, AirBnB, Mulighet erfor bobilcamping.

Bespisning: 64 grader nord, Hamstad Cafe, Havna Cafe, Kystmuseet Norveg, Milano, Napoli, Henrys, Kork Vinbar (åpner juli 2024).

Infrastruktur
Offentlig transport: Hurtigruten, kystruten Havila, Hurtigbåt (Leka-RørvikNamsos), Fly (Trondheim- Rørvik-Mosjøen), Tog/buss (Rørvik-Grong Norlandsbanen)

Landstigningspunkt: Hurtigrutekaia/Hurtigbåtkaia Rørvik. Kan også komme med privat transport til Kystmuseet Norveg. Kystmuseet Norveg fungerer som turistinformasjon og vil være punkt for stempling av pilegrimspass.

Det er gjestehavn i Rørvik og flytebrygge for ankomst Nærøysund med egen båt.

Det er i dag skiltet fra hurtigrutekai til Norveg.

Øvrige nøkkelsteder langs Trøndelag

Nøkkelsteder langs Trøndelag vil kunne bli utviklet videre i samarbeid med Trøndelag fylkeskommune og interesserte kommuner. Ved innløpet til Trondheimsfjorden krysser Hålogalandsleia Kystpilegrimsleia med de etablerte nøkkelstedene:

- Ørland med Austråttborgen og Ørland kirke
- Reins klaster og Museet Kystens Arv i Indre Fosen
- Trondheim med Nidarosdomen og Nidaros Pilegrimsgård

Disse utgjør også nøkkelsteder som kan stemples i pilegrimspasset som avslutning av Hålogalandsleia.